

Onderzoek naar terrorisme, extremisme en contraterrorisme

EEN EERSTE SCAN VAN HET ONDERZOEKSVELD

Menno Ezinga
Mauro Boelens

Onderzoek naar terrorisme, extremisme en contraterrorisme

EEN EERSTE SCAN VAN HET ONDERZOEKSVELD

Menno Ezinga
Mauro Boelens

Met medewerking van
Suzan de Winter-Koçak
Diana Kalka

Utrecht, oktober 2019

Inhoud

	Samenvatting	3
	Summary	9
1	Inleiding	14
1.1	Scope en definities	15
1.2	Onderzoeksvragen	15
2	Opzet van het onderzoek	16
2.1	De literatuurscan	17
2.2	Survey en Expertmeeting	21
3	Onderwerpen op het gebied van (contra)terrorisme en extremisme	23
3.1	Literatuurscan terrorisme	23
3.2	Literatuurscan extremisme	25
3.3	Literatuurscan contraterrorisme	26
3.4	Tot slot	27
4	De bevindingen van experts	28
4.1	De belangrijke thema's	28
4.2	Het huidig onderzoeksveld	29
4.3	Thema's die meer aandacht verdienen	29
4.4	Tot slot	33
5	Antwoord op de onderzoeksvragen	34
5.1	Onderwerpen op het gebied van (contra)terrorisme en extremisme	34
5.2	Onderzoeksvragen voor fase 2	38
5.3	Methode van onderzoek voor fase 2	40
5.4	Het domein van de NCTV	41
6	Referenties	43

	Bijlagen	
1	Survey 1 (inclusief Informed consent)	44
2	Survey 2	49
3	Aanbevolen wetenschappelijke literatuur	52

Samenvatting

Inleiding

De Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding en Veiligheid (NCTV) wil in de komende jaren state-of-the-art-onderzoeken laten uitvoeren op het gebied van cybersecurity, (contra)terrorisme en extremisme, en crisisbeheersing. Deze state-of-the-art-onderzoeken zijn onderdeel van een programma dat zich richt op het realiseren van een NCTV-brede onderzoekagenda. Met dit programma wordt beoogd een basis te leggen voor een intensievere samenwerking tussen de NCTV en de wetenschap opdat:

1. Eventuele witte (dan wel blinde) vlekken in de kennis van de NCTV worden geïdentificeerd en weggewerkt.
2. Eventuele witte (dan wel blinde) vlekken in de wetenschappelijke kennis worden geïdentificeerd, zodat de NCTV op deze terreinen onderzoek kan programmeren om wetenschappelijke ontwikkeling te bevorderen.
3. Wetenschappelijke discussie (en specialisatie) op de voor de NCTV belangrijke terreinen wordt gestimuleerd en een focus wordt geboden. Het doel is een hogere mate van effectiviteit, efficiëntie en tijdigheid bij de beantwoording van toekomstige onderzoeksvragen van de NCTV.

Het onderhavig rapport heeft betrekking op (contra)terrorisme en extremisme. Voor het opstellen van de toekomstige onderzoekagenda van de NCTV is het voor de NCTV belangrijk om een goed overzicht te krijgen van de bestaande kennis op het gebied van (contra)terrorisme en extremisme. Het onderzoek wordt verricht in twee fasen. Het huidige rapport heeft alleen betrekking op fase 1. Het doel van deze fase is om een eerste scan te maken van het onderzoeksveld (contra)terrorisme en extremisme, de onderwerpen die daarbinnen aan de orde zijn, de onderbelichte onderwerpen die wellicht meer aandacht verdienen en de status van de literatuur.

In fase 2 zal de literatuur nader worden verkend aan de hand van één of meerdere literatuurstudies. Fase 1 zal daarom resulteren in concrete, afgebakende onderzoeksvragen

die in fase 2 door middel van literatuuronderzoek beantwoord kunnen worden. Het Verwey-Jonker Instituut voerde onderhavig onderzoek uit. Het Verwey-Jonker Instituut heeft daarbij in samenwerking met het International Centre for Counter-Terrorism (ICCT) kennis en expertise gebundeld op het terrein van (contra)terrorisme en extremisme.

Onderzoeksvragen

In deze fase 1 zijn voor deze state-of-the-art op het gebied van (contra) terrorisme en extremisme de volgende vier onderzoeksvragen met bijbehorende deelvragen beantwoord:

1. Welke onderwerpen op het gebied van (contra)terrorisme en extremisme spelen binnen het wetenschappelijk onderzoeksveld (zowel nationaal als internationaal)?
2. Welke onderzoeksvragen komen op basis van de beantwoording van vraag 1 voor het literatuuronderzoek in fase 2 naar voren?
3. Hoe kunnen deze onderzoeksvragen in fase 2 worden onderzocht?
4. Vallen de onderzoeksvragen binnen het door de NCTV beschreven domein?

Onderzoeksopzet en uitvoering

Het onderzoek kent veel verschillende activiteiten die voor een groot deel sequentieel zijn uitgevoerd. Er is gestart met een literatuurscan waarin gekeken is naar internationale en nationale wetenschappelijke literatuur. De zoekopdracht is teruggebracht naar literatuur die tussen het jaar 2000 en 2018 is gepubliceerd. In de literatuurscan is gezocht naar *terrorisme*, *extremisme* en *contraterrorisme*. In totaal zijn 1.443 publicaties gevonden, die als eerste scan voor dit onderzoek dienen. Van de 1.443 gevonden publicaties hebben 486 studies betrekking op de zoektermen van terrorisme, 552 op de

zoektermen van extremisme en zijn 423 studies gevonden met de zoektermen gerelateerd aan contraterrorisme.

Aan de experts is vervolgens gevraagd anoniem een eerste survey in te vullen om te reflecteren op de eerste bevindingen uit de literatuurscan. Ook hebben we gevraagd naar hun eigen inzichten met betrekking tot het onderzoeksveld van terrorisme, extremisme en contraterrorisme (n=6). De antwoorden die voortkomen uit de survey zijn verwerkt en teruggekoppeld aan dezelfde groep deskundigen in de tweede survey (n=2). Vervolgens zijn de bevindingen uit de survey en de literatuurscan voorgelegd aan experts aan de hand van een expertmeeting (n=2). Onze primaire doelstelling was het behalen van een consensus aan de hand van een expertmeeting, maar vanwege de lage respons is dit niet mogelijk gebleken. Als alternatief zijn aanvullend twee experts individueel benaderd om een telefonische reflectie te geven.

De onderwerpen die spelen binnen het onderzoeksveld van terrorisme, contraterrorisme en extremisme

Aan de hand van een synthese tussen onze onderzoeksresultaten uit de literatuurscan en de bevindingen van de experts zijn we gekomen tot een selectie van onderwerpen die spelen binnen het onderzoeksveld van terrorisme, extremisme en contraterrorisme. Thema's die – met name na de aanslagen van 2001 - uitgebreid bestudeerd zijn, hebben vooral betrekking op religie en ideologie. De studie van de literatuur en de bespreking ervan met experts laten zien dat veel literatuur beschikbaar (en noodzakelijk) is over oorzaken en indicatoren om terrorisme en extremisme te verklaren.

In de onderzoeksvelden van terrorisme en extremisme gaat het voornamelijk om de kenmerken van zowel slachtoffers als daders. Het gaat bijvoorbeeld om de effecten van terrorisme op de samenleving en de impact die terrorisme heeft op individueel niveau, zoals trauma's en stress. Onderzoek gericht op verdachten, veroordeelden en daders

betreft sociologische en persoonlijke kenmerken, motieven waarom personen zich aangetrokken voelen tot of zich juist distantiëren van radicale groeperingen of ideeën en contextuele factoren waarin terrorisme en extremisme gezien moeten worden.

Bovendien laten de resultaten van de literatuurscan en bespreking ervan met experts zien dat de invloed van religie op terrorisme en extremisme een belangrijk thema is binnen het onderzoeksveld. De literatuur schenkt veel aandacht aan de religieuze invloeden op terroristische motieven van personen of terroristische activiteiten van organisaties.

In het onderzoeksveld van extremisme zien we bovendien veel aandacht voor de verhouding tussen radicalisering als *proces* en extremisme als *fenomeen*. Verschillende studies wijzen op het feit dat extremisme tot terrorisme kan leiden, waarbij maatschappij-ontwrichtende schade wordt aangericht en grote groepen mensen angst wordt aangejaagd. De experts benadrukken echter dat we deze verschijnselen juist meer los van elkaar moeten zien. Ze merken op dat het vooral belangrijk is voor het onderzoeksveld om langer doorlopende onderzoeken naar de betekenis van religie voor terrorisme en extremisme uit te voeren. Niet alleen als een functie voor identiteit, mobilisatie en rechtvaardiging van bepaalde beslissingen of acties, maar ook als meer inhoudelijke grondslag voor het gebruiken van geweld of andere extreme activiteiten.

In de literatuurscan zien we dat de onderwerpen die binnen het onderzoeksveld van contraterrorisme spelen, betrekking hebben op een kritisch perspectief op voorafgaand, huidige of toekomstig contraterrorismebeleid. De experts zien in dit verband de rol en de manier waarop een overheid reageert als een mogelijke katalysator voor (de ontwikkeling van) terrorisme en extremisme. Terroristische activiteiten zouden veroorzaakt kunnen worden door een overdreven of juist bagatelliserende reactie van de overheid. Onderzoek naar de reactie van overheden vereist mogelijk toegang tot geheime overheidsbronnen én ingangen bij moeilijk te bereiken doelgroepen (zoals gevangen terro-

risten en/of terugkerende buitenlandse strijders), om zo de effecten en invloeden van contraterrorisme op (potentiële) daders te onderzoeken.

In zowel de literatuurscan als de bevindingen van de experts worden relatief nieuwe ontwikkelingen, zoals de invloed van massamedia en migratiestromen op terrorisme en extremisme, zeer belangrijk geacht voor toekomstig onderzoek. Ook zouden onderzoekers zich volgens de experts – naast rechtsextremisme of religieus extremisme – meer moeten richten op linksextremisme. Extra aandacht zou kunnen worden gegeven aan speciale doelgroepen, waaronder de positie van vrouwen in radicale kringen.

De onderbelichte thema's

Verschillende onderwerpen die in de literatuurscan terugkomen worden door onze experts aangemerkt als onderwerpen die onderbelicht zijn en meer aandacht verdienen. Onze experts willen meer en beter onderzoek naar de volgende thematieken:

1. Religie als drijvende kracht achter terrorisme en extremisme.
2. Kwaliteit en methoden van onderzoek, alsmede het gebrek aan onderzoek bij moeilijk bereikbare doelgroepen en het eenzijdig gebruik van bronnen van data.
3. Radicalisering als eigen entiteit en los zien van terrorisme.
4. Verklaringen, motieven en triggerfactoren van terrorisme en extremisme.
5. Effect van de reactie van een overheid op terrorisme en extremisme.
6. De invloed van nieuwe ontwikkelingen zoals social media op terrorisme en extremisme.
7. De relatie tussen migratie en (contra)terrorismen en extremisme.

Onderzoeksvragen voor fase 2

We formuleren de onderzoeksvragen breed en niet sturend om de scope van fase 2 zo min mogelijk te beïnvloeden. Ze dienen als handvatten. Tegelijkertijd moeten onderzoekers in fase 2 zich bewust zijn van de noodzaak van een adequate afbakening en concretisering, alvorens aan de literatuurreview kan worden begonnen. De volgende zaken spelen een rol bij het interpreteren van de vragen:

Ten eerste hanteren we in dit onderzoek de NCTV-definities van (contra)terrorismen en extremisme. Dit geeft een brede scope op de verschillende onderzoeken die wij hebben geïnventariseerd op deze thema's. Dit "fase 1"-onderzoek biedt dan ook nadrukkelijk een eerste indruk, een scan op de bestaande kennis.

Ten tweede gaat het om een discrepantie tussen onderzoeksresultaten uit de wetenschap en ideeën van beleidsmakers. Het gebrek aan multidisciplinariteit in het wetenschappelijk onderzoek maakt, dat het moeilijk is in te passen in beleidsontwikkeling. Het gaat dan niet zozeer om de verschillende wetenschappelijke invalshoeken, maar om hoe de wetenschap en beleidsontwikkeling zich tot elkaar verhouden. De verschillende invalshoeken worden door de wetenschap niet of nauwelijks samengebracht, terwijl beleidsmakers die samenhang juist wel nodig hebben. Het is verstandig om hiermee rekening te houden, maar we zien ook het belang om vanuit wetenschappelijk perspectief andere (theoretische) invalshoeken ruimte te geven.

Een derde punt is dat in onderstaande vragen gesproken wordt over actoren en de rollen die zij spelen. Actoren kunnen individuele daders zijn of groeperingen, maar ook de overheid of een overheidsinstantie kan als actor optreden in een onderzoek. De context/triggers waardoor het gedrag plaatsvindt kan betekenen dat psychologische of sociologische aspecten een rol spelen, voorafgaand aan terroristische activiteiten of extremistisch gedrag. Er kan hierbij worden gedacht aan psychopathologie, ideologie of

de determinanten van de reactie op cultuurverschillen (zoals intolerantie van de islam jegens andere culturen). Onderstaande vragen moeten voor fase 2 dan nog toegespitst worden op specifieke actoren/context, triggers of motieven.

Bovendien wordt in de vragen gesproken over een *dader* van terreur. Onderzoek zou zich echter ook kunnen richten op een *verdachte*. Een dergelijke verbreding biedt andere perspectieven op de vraag welke literatuurvragen van belang zouden kunnen zijn.

Het laatste punt is dat onderstaande vragen zich onderscheiden in thema's waarover onvoldoende kennis bestaat en thema's die al veelvuldig zijn onderzocht maar overzicht en structurering behoeven. Zo kunnen onderzoekers in fase 2 kijken naar de aanwezigheid van overzichtsartikelen waarin de onderstaande vragen behandeld zijn. Dan is hierover geen literatuuronderzoek meer nodig.

De resultaten bieden uiteindelijk een breed palet aan onderwerpen waarop systematisch literatuuronderzoek kan plaatsvinden. Een rangorde hierin is niet te geven door de grote variëteit van de thema's en onderwerpen. Onderstaande onderzoeksvragen zijn richtinggevend voor fase 2. We categoriseren vier verschillende overkoepelende thematieken met concrete onderzoeksvragen.

Micro-, meso- en macroverklaringen voor terrorisme & extremisme

Uit de literatuurscan kwam naar voren dat het zoeken naar *verklaringen* van terrorisme en extremisme het meeste voorkomt. De experts bevestigen dit, maar ook blijkt dat het uitgevoerde onderzoek dikwijls onvoldoende bevredigende antwoorden oplevert. Daarnaast lijkt overzicht te ontbreken. Ten slotte is gebleken dat er weinig bekend is over de andere kant van de medaille, het stoppen met, of afzien van terroristische activiteit en extremistisch gedrag.

1. Wat is bekend over de motieven die daders van terrorisme en extremisme hebben om hun daden te plegen en wat weerhoudt hen van het (verder) plegen van daden?
2. Wat is bekend over de persoonlijke achtergrondkenmerken (bijv. persoonlijkheid, geslacht, cultuur, religie, gezinsfactoren) van daders van terrorisme en extremisme?
3. Wat is bekend over de omstandigheden waarin terroristische en extremistische activiteiten plaatsvinden (bijv. contextueel, triggerfactoren)?
4. Wat is bekend over de overeenkomsten tussen religieus extremisme en andere vormen van extremisme? Waarin zijn ze vergelijkbaar of verschillen ze van elkaar?

Relatie terrorisme, extremisme en (contra)terrorismen

Uit de literatuurscan en uit de expertmeeting werden diverse thema's gedestilleerd die specifiek aandacht krijgen, omdat ze een rol zouden kunnen spelen in de prevalentie van terrorisme en extremisme. In de contacten met de experts kwam daarnaast ook naar voren dat de kennis over de relatie tussen extremisme en terrorisme onvoldoende inzichtelijk is en dat dit van belang kan zijn voor toekomstig onderzoek.

5. Wat is bekend over de relatie tussen extremisme en terrorisme en contraterrorisme?
6. Wat is bekend over de relatie tussen migratie en (contra)terrorismen/extremisme?
7. Wat is bekend over de rol en invloeden van social media en internet op (contra) terrorisme en extremisme?

Contraterrorisme

Contraterrorisme wordt in de literatuurscan vooral gekenschetst als de reactie die overheden of samenlevingen hebben op terroristische activiteiten. Weinig lijkt bekend over de effecten van contra-terrorisme en over de vraag of bepaald beleid werkzaam is. Experts geven aan dat de effecten van de wijze waarop wordt gereageerd onvoldoende inzichtelijk zijn om een uitspraak te kunnen doen over effectieve contra-terroristische strategieën.

8. Wat is bekend over de effecten die contraterrorisme heeft op de samenleving, individuen of (potentiele) daders van terroristische of extremistische activiteiten?
9. Wat is bekend over de perceptie van (potentiële) daders op hoe de samenleving en de overheid anticiperen en reageren op extremisme en terrorisme?
10. Wat is bekend over het effect van resocialiseren en integreren van terroristische of extremistische daders?

Uitdagingen onderzoek naar terrorisme en extremisme

Bij het uitvoeren van de literatuurscan en het gesprek met de experts bleek dat er niet alleen sprake is van onvoldoende belichting van, of te weinig aandacht voor, sommige thema's. Er zijn ook thema's die wel worden belicht maar vanuit het onderzoeksperspectief op een andere manier aandacht behoeven. Zo wijzen experts op het gebruik van met name niet-primaire bronnen. Tevens is het niet inzichtelijk wat de rol is van het gebruik van grijze literatuur. In dat kader zijn verschillende onderzoeksvragen rondom de onderzoeksmethodologie opgesteld.

11. Wat is bekend over de mogelijkheden om taboes, dogma's en politieke gevoeligheden binnen het onderzoeksveld van (contra)terrorisme en extremisme tegen te gaan?
12. Wat is bekend over het gebruik en de kwaliteit van verschillende bronnen van data in onderzoek naar terroristische en extremistische daders?

13. Wat is bekend over het al dan niet toepassen van beleidsaanbevelingen voortkomend uit eerder onderzoek rondom (contra)terrorisme en extremisme?
14. Wat is bekend over het al dan niet toepassen van aanbevelingen ten behoeve van toekomstig onderzoek voortkomend uit eerder onderzoek rondom contraterrorisme en extremisme?

Bovenstaande vragen zijn voor een gedeelte geschikt voor literatuuronderzoek, maar bieden tegelijkertijd ook flink wat uitdagingen als het gaat om methodologisch solide uitspraken. De literatuurscan en de input van experts gaven aan dat veel publicaties en studies 1) geen primaire data tot hun beschikking hebben, 2) soms van een twijfelachtige methodologische kwaliteit zijn en 3) niet altijd beschikken over voldoende replicatiestudies om gedegen uitspraken te kunnen doen (bijvoorbeeld als gevolg van politieke gevoeligheid, taboes of de complexiteit).

Het domein van de NCTV

De drie hoofdvragen van de NCTV waar we op reflecteren ten opzichte van de gevonden resultaten uit de eerdere onderzoeksvragen 1 en 2, zijn (beknopt):

1. Wat zijn (de trends in) de aard, ernst en omvang van de (huidige en potentiële) dreigingen van extremisme en terrorisme?
2. Wat zijn de kosten en baten van methoden, technieken en technologieën om effectief en efficiënt om te gaan met dreigingen van terrorisme en extremisme?
3. Wat zijn in dit verband zowel de vereiste als de beschikbare capaciteiten bij de overheid en de samenleving?

De door ons geformuleerde onderzoeksvragen gaan grotendeels over de eerste twee onderzoeksvragen van de NCTV. Onze onderzoeksvragen hebben het meest betrekking op de trends in de aard, ernst en omgeving van de huidige en potentiële dreigingen van extremisme en terrorisme. Hierin zit een overlap met onderzoeksvragen die betrekking hebben op verklarende factoren voor terrorisme en extremisme. Veruit de meeste onderzoeksvragen vallen binnen het NCTV-domein als we spreken van het cognitief en moreel raamwerk van de betrokken actoren (zoals ideologie, doelen en motivatie).

Ook gaan verschillende door ons opgestelde onderzoeksvragen over de kosten en baten van methoden, technieken en technologieën om effectief en efficiënt om te gaan met dreigingen van terrorisme en extremisme (vraag 2). Het is vooral de invalshoek van de effecten en gevolgen van contraterrorisme op potentiële daders, alsmede hoe een overheid reageert op terroristische of extremistische activiteiten en de effecten die deze reactie heeft op terrorisme, extremisme én terrorismebeleid. Het gaat hier met name om het averechtse effect dat het optreden van de overheid kan hebben op beoogde en potentiële actoren. Uit ons onderzoek komen vraagstukken zoals vereiste of beschikbare intenties, capaciteiten of gelegenheid niet expliciet naar voren. De vraag op welke manier we mensen met een terroristische, extremistische achtergrond opnieuw kunnen laten integreren en resocialiseren in de samenleving kan hierbij aansluiten.

Ons onderzoek laat tot slot zien dat er expliciet aandacht is voor de methodologie en kwaliteit van onderzoek, de bereikbaarheid van (vertrouwelijke) informatie, de taboes, dogma's, politieke gevoelheden die in het onderzoekveld bestaan – iets wat buiten het domein van de NCTV valt. De vraag resteert of ook deze onderzoeksvragen voor fase 2 interessant zijn om mee te nemen. We achten het verstandig om dit te doen omdat de onderzoeksvragen (11 t/m 14) die hierover gaan, in onze ogen van meerwaarde kunnen zijn voor het bepalen van de onderzoeksagenda van de NCTV. Voor fase 2 adviseren we om de onderzoeksvragen aan de hand van de ingeleide disclaimer te beoordelen voor systematisch literatuuronderzoek in fase 2.

Summary

Introduction

In the coming years, the National Coordinator for Security and Counterterrorism (NCTV) intends to commission state-of-the-art studies in the areas of cyber security, (counter)terrorism and extremism, and crisis management. These state-of-the-art studies are part of a programme focusing on the realization of an NCTV-wide research agenda. The aim of this programme is to lay the foundation for a more intensive cooperation between the NCTV and science, in order to:

1. Identify and eliminate possible gaps (or blind spots) in the NCTV's knowledge.
2. Identify possible gaps (or blind spots) in scientific knowledge, prompting the NCTV to programme research in these areas to stimulate scientific development.
3. Stimulate scientific debate (and specialisation) in the areas important to the NCTV and provide a focus for it. The goal is a higher degree of effectiveness, efficiency and timeliness regarding the answering of future research questions of the NCTV.

The present report relates to (counter)terrorism and extremism. To establish its future research agenda, it is important for the NCTV to gain proper insight into the existing knowledge about (counter)terrorism and extremism. The study will consist of two phases. The present report only pertains to phase 1. The goal of this phase is to carry out a first scan of the research fields of (counter)terrorism and extremism, of the subjects under discussion there, the subjects that may be deserving of more attention and the status of the literature.

In phase 2, we will explore the literature more closely by conducting one or more literature studies. For this reason, phase 1 will result in concrete, delineated research questions that will be answered during phase 2 by means of a literature study. The present study has been conducted by the Verwey-Jonker Institute. While doing so, this Institute has bundled knowledge and expertise about (counter)terrorism and extremism through a cooperation with the International Centre for Counterterrorism (ICCT).

Research questions

During this first phase of this state-of-the-art about the field of (counter)terrorism and extremism, we have answered the following four research questions and accompanying subquestions:

1. Which subjects in the area of (counter)terrorism and extremism are topical within the scientific research field (both national and international)?
2. Based on the answer to question 1, which research questions emerge for the literature study in phase 2?
3. How can these research questions be examined during phase 2?
4. Do the research questions fall under the domain described by the NCTV?

Set-up and execution of the study

The study consists of many different activities, which have mostly been carried out sequentially. We have started with the literature scan, to look at international and national scientific literature. We have limited the search to literature published between the years 2000 and 2018. Key words for the search in the literature scan were *terrorism*, *extremism* and *counterterrorism*. In total, we have found 1,443 publications to serve as the first scan for this study. Of these 1,443 publications, 486 studies relate to the search terms for terrorism, while 552 relate to the search terms for extremism and 423 studies relate to the search terms for counterterrorism.

Next, we have asked the experts to anonymously fill in a first survey with their reflections on the first findings from the literature scan. We have also asked them for their personal insights with respect to the research fields of terrorism, extremism and counterterrorism (n=6). We have processed the answers generated by the survey and fed them back to the same group of experts in the second survey (n=2). Subsequently,

we have presented the findings from the survey and the literature scan to experts in an expert meeting (n=2). Our primary goal was to reach a consensus by means of the expert meeting, but due to the low response this proved impossible. As an alternative, we have approached two additional experts individually and asked them for a reflection by telephone.

The topical subjects in the research fields of terrorism, counterterrorism and extremism

Based on a synthesis between our research results from the literature scan and the findings from the experts, we have come to a selection of subjects that are topical within the research field of terrorism, extremism and counterterrorism. Themes that have been studied extensively, - especially after the attacks of 2001 -, mainly relate to religion and ideology. The literature study and our discussion about it with experts show that there is a lot of literature available (and necessary) to explain the causes and indicators of terrorism and extremism.

The literature in the research fields of terrorism and extremism mainly deals with the characteristics of both victims and perpetrators. Publications examine, for instance, the effects of terrorism on society and the impact of terrorism at an individual level, such as traumas and stress. Studies that focus on suspects, convicts and perpetrators look at sociological and personal characteristics, motives why people are attracted to or, just the opposite, distance themselves from radical groups or ideas, as well as contextual factors that should be considered when terrorism and extremism are examined.

Moreover, the results of the literature scan and discussion with experts show that the influence of religion on terrorism and extremism constitutes an important topic within the research field. The literature pays much attention to the religious influences on terrorist motives of people or terrorist activities of organizations.

Furthermore, in the research field of extremism we see that much attention is paid to the relation between radicalization as a *process* and extremism as a *phenomenon*. Several studies point out the fact that extremism can lead to terrorism, resulting in damage disruptive to society and large groups of people being stricken with fear. The experts emphasise, however, that we should see these phenomena independently of each other. They observe that it is of utmost importance for the research field to carry out studies with a longer duration on the significance of religion for terrorism and extremism. Not only as a function for identity, the mobilisation and justification of specific decisions or actions, but also as a more substantive foundation for the use of violence or other extreme activities.

We see in the literature scan that the topical subjects in the research field of counterterrorism relate to a critical perspective on previous, current or future counterterrorism policies. In this context, the experts see the role played by the government and the way it responds as a potential catalyst for (the development of) terrorism and extremism. Terrorist activities may be caused by either an excessive or a trivialised response of the government. Research into the response of the authorities may require access to secret governmental sources, as well as contacts among target groups that are difficult to reach (such as imprisoned terrorists and/or returning foreign combatants), to study the effects and influences of counterterrorism on (potential) perpetrators.

In both the literature scan and the findings from the experts, relatively new developments such as the influence of mass media and migratory flows on terrorism and extremism are considered very important for future research. According to the experts, in addition to right-wing extremism or religious extremism, researchers should focus more on left-wing extremism. Extra attention might also be paid to special target groups, such as the position of women in radical circles.

Underexposed themes

We have encountered several topics in the literature scan that our experts have qualified as topics that are underexposed and deserving of more attention. Our experts want more and better research into the following themes:

1. Religion as a driving force behind terrorism and extremism.
2. The quality and methods of research, including the lack of research among hard to reach target groups and the one-sided use of data sources.
3. Radicalization as a stand-alone entity, separate from terrorism.
4. Explanations, motives and trigger factors of terrorism and extremism.
5. The effect of the governmental response on terrorism and extremism.
6. The influence of new developments such as social media on terrorism and extremism.
7. The relation between migration on the one hand and counterterrorism and extremism on the other.

Research questions for phase 2

We formulate the research questions broadly, so as to influence the scope of phase 2 as minimally as possible. They serve as points of reference. At the same time, during phase 2 researchers must be aware of the necessity of an adequate demarcation and concretisation before they can start with the literature review. The following issues play a role in the interpretation of the questions:

Firstly, in this study we use the NCTV definitions of (counter)terrorism and extremism. This results in a wide scope regarding the different studies we have inventoried for these themes. This 'phase 1' research therefore emphatically offers a first impression, a scan of existing knowledge.

Secondly, this study deals with a discrepancy between scientific research results and ideas of policymakers. The lack of multidisciplinary in scientific research makes it difficult to integrate it into policy development. This does not so much concern the different scientific perspectives, but the way in which science and policy development relate to each other. The different perspectives are not brought together by science at all, or not sufficiently, while policymakers do need that cohesion. It is sensible to take this into account, yet from a scientific perspective, we also understand the interest in giving room to other (theoretical) points of view.

Thirdly, the questions below speak of actors and the roles they play. Actors can be individual perpetrators or groups, but the government or an authority may be presented as an actor in research as well. The context or triggers that generate the behaviour may indicate that psychological or sociological aspects play a role prior to terrorist activities or extremist behaviour. Think of psychopathology, ideology or determinants of the response to cultural differences (such as intolerance of the Islam towards other cultures). For phase 2, the questions below then need to focus more on specific actors/context, triggers or motives.

Furthermore, the questions make mention of a *perpetrator* of terror. However, research might also focus on a *suspect*. Such a wider scope offers other perspectives regarding the literature questions that may be of importance.

The last point is that the questions below can be divided into themes about which there is insufficient knowledge and themes that have been researched very often, but that need an overview and structuring. In phase 2, researchers may, for instance, look for review articles that deal with the questions below. Literature research on these questions then will no longer be needed.

Ultimately, the results will provide a broad palette of topics for which a systematic literature study can take place. It is impossible to provide a ranking for this, due to the wide variety of themes and topics. The questions below are guiding for phase 2. We categorise four different, comprehensive themes with concrete research questions.

Micro-, meso- and macro-explanations for terrorism and extremism

The literature scan has shown that seeking explanations for terrorism and extremism occurs most often. The experts confirmed this. Yet, it turns out that the conducted research often yields unsatisfying answers. In addition, there seems to be no overview. To conclude, the scan has also shown that little is known about the flip side of the coin, that is, stopping with or refraining from terrorist activity and extremist behaviour.

1. What is known about the motives perpetrators of terrorism and extremism entertain to commit their crimes, and what keeps them from committing further crimes?
2. What is known about the personal background characteristics (for example personality, gender, culture, religion, familial factors) of perpetrators of terrorism and extremism?
3. What is known about the circumstances in which terrorist and extremist activities take place (for instance the context, trigger factors)?
4. What is known about the similarities between religious extremism and other forms of extremism? What are the similarities and differences?

The relation between terrorism, extremism and (counter)terrorism

We have distilled a variety of topics from the literature scan and expert meeting that receive specific attention, since they may play a role in the prevalence of terrorism and extremism. During the contacts with the experts, they also indicated that existing knowledge about the relation between extremism and terrorism is insufficiently comprehensible, which may be of importance for future research.

5. What is known about the relation between extremism, terrorism and counterterrorism?
6. What is known about the relation between migration and (counter) terrorism/extremism?
7. What is known about the role and influences of social media and the Internet with respect to (counter)terrorism and extremism?

Counterterrorism

In the literature scan, counterterrorism is most often characterised as the response of authorities or societies to terrorist activities. Little seems to be known about the effects of counterterrorism and about the question whether any policy is effective. The experts indicate that the effects of the different ways of responding are not comprehensible enough to make a statement about effective counterterrorist strategies.

8. What is known about the effects counterterrorism has on society, individuals or (potential) perpetrators of terrorist or extremist activities?
9. What is known about the perception of (potential) perpetrators of how society and the government anticipate and respond to extremism and terrorism?
10. What is known about the effect of the resocialization and integration of terrorist and extremist perpetrators?

Challenges for research on terrorism and extremism

During the execution of the literature scan and the expert meeting, beside the problem of some topics being underexposed or not receiving enough attention, still another issue emerged. Some topics do get enough attention but, from a scientific perspective, they do need to be approached in a different way. The experts have pointed out, for instance, the predominant use of non-primary sources. Also unclear is the role of the use of grey literature. In this context, we have set up several research questions around the research methodology.

11. What is known about the possibilities for combating taboos, dogmas and political sensitivities within the research field of (counter)terrorism and extremism?
12. What is known about the use and the quality of different data sources in research on terrorist and extremist perpetrators?
13. What is known about the implementation or the ignoring of policy recommendations from earlier research on (counter)terrorism and extremism?
14. What is known about the implementation or the ignoring of recommendations from earlier research on (counter)terrorism and extremism for the benefit of future research?

In part, the questions mentioned above are suitable for a literature study, yet at the same time, they present quite a few challenges when it comes to laying the foundation for methodologically sound statements. Both the literature scan and the input from experts indicated that many publications and studies 1) are not based on primary data; 2) sometimes are of a questionable methodological quality; and 3) do not always include enough replication studies to make sound statements possible (for instance as a result of political sensitivity, taboos or complexity).

The NCTV domain

The three main question of the NCTV on which we reflect in the context of our findings from the earlier research questions 1 and 2 are, in brief:

1. What are (the trends in) the nature, seriousness and magnitude of the (present and potential) threats of extremism and terrorism?
2. What are the costs and benefits of the methods, techniques and technologies to deal effectively and efficiently with the threats of extremism and terrorism?
3. In this context, what are both the required and the available capacities of the government and society?

The research questions we have formulated deal in majority with the first two research questions of the NCTV. Our research questions mostly relate to the trends in the nature, seriousness and magnitude of the present and potential threats of extremism and terrorism. There is an overlap with research questions relating to explanatory factors for terrorism and extremism. By far, most of the research questions fall within the NCTV domain, when we speak of the cognitive and moral framework of the actors involved (such as ideology, objectives and motivation).

Furthermore, several of the research questions we have formulated relate to the costs and benefits of methods, techniques and technologies for effectively and efficiently dealing with threats of terrorism and extremism (question 2). The main concerns behind this question are the effects and consequences of counterterrorism for potential perpetrators, the government's response to terrorist or extremist activities, and the effects of this response on terrorism, extremism and counterterrorism policy. Especially important is the adverse effect the actions of the government may have on envisaged and potential actors. Issues such as required or available intentions, capacities or opportunity have not explicitly come up in our study. The question about the way in which we may succeed in reintegrating and resocializing people with a terrorist, extremist background can take this up.

To conclude, our study shows that explicit attention is paid to the methodology and quality of research, the accessibility of (classified) information, and the taboos, dogmas and political sensitivities that exist in the research field, - matters which fall outside of the NCTV domain. Remains the question whether these questions are interesting enough to include in phase 2 as well. We deem it wise to do so because, in our view, the research questions pertaining to these matters (11 to 14) may be of additional value in the determination of the NCTV's research agenda. For phase 2, our advice is to consider the research questions, guided by the introduced disclaimer, for the systematic literature study during that phase.

1 Inleiding

Terrorismestudies als wetenschap is een jong veld. Bommen en granaten, afkomstig van niet-statelijke actoren, ontploften in het verleden al veel vaker, maar pas in de jaren zeventig werden er eerste onderzoeksteams ingericht, instituten opgericht en hoogleraren benoemd, nadat een golf van links-, maar ook rechts-extremisme de wereld overspoelde (De Graaf, 2017). Het onderzoeksveld van terrorisme en extremisme heeft daarnaast sinds de aanslagen van 11 september 2001 in New York een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt (Scheepmaker, 2017). Het onderzoeksveld is geëxplodeerd. Er kwamen enorme onderzoeksbudgetten vrij en deze zijn veel strikter en structureler gebonden aan overheidsorganen, subsidies en adviesbureaus (De Graaf, 2017).

Tegelijk wordt het onderzoeksveld van (contra)terrorismen en extremisme nog altijd gekenmerkt door hardnekkige problemen (zie bijvoorbeeld Schuurman, 2018). Veel informatie waarover de overheid beschikt is vertrouwelijk of geheim en het is niet gemakkelijk betrouwbare gegevens te verkrijgen over geradicaliseerde individuen en jihadistische organisaties (zie o.a. Scheepmaker, 2017). Bovendien kent het onderzoeksveld problematische kanten, zoals het ontbreken van een eenduidige definitie van zowel 'terrorisme' als 'extremisme', en houden relatief weinig wetenschappers zich voor een langere tijd bezig met deze onderwerpen. Verder kunnen de invloeden van de (westerse) overheidsmacht in het onderzoeksveld gezien worden als een *bias* in het onderzoeksveld. Het zijn deze overheden die, veelal worstelend met handelingsverlegenheid, een belangrijke impuls gaven aan het ontstaan van de onderzoeksdisciplines op het gebied van terrorisme (en extremisme).

De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) wil in de komende jaren state-of-the-art-onderzoeken laten uitvoeren op het gebied van cybersecurity, (contra)terrorismen en extremisme, en crisisbeheersing. Deze state-of-the-art-onderzoeken zijn onderdeel van een programma dat zich richt op het realiseren van een NCTV-brede onderzoekagenda. Met dit programma wordt beoogd een basis

te leggen voor een intensievere samenwerking tussen de NCTV en de wetenschap opdat: 1) eventuele witte (dan wel blinde) vlekken in de kennis van de NCTV worden geïdentificeerd en worden weggewerkt; 2) eventuele witte (dan wel blinde) vlekken in de wetenschappelijke kennis worden geïdentificeerd (zodat op deze terreinen door de NCTV onderzoek kan worden geprogrammeerd om wetenschappelijke ontwikkeling te bevorderen); 3) wetenschappelijke discussie (en specialisatie) op de voor de NCTV belangrijke terreinen wordt gestimuleerd en een focus wordt geboden (met een hogere mate van effectiviteit, efficiëntie en tijdigheid bij de beantwoording van toekomstige onderzoeksvragen van de NCTV als oogmerk).

Het onderhavige rapport heeft betrekking op de state of the art (contra)terrorismen en extremisme. Voor het opstellen van de toekomstige onderzoekagenda van de NCTV is het voor de NCTV belangrijk om een omvattend overzicht te krijgen van de laatste stand van de kennis op het gebied van (contra)terrorismen en extremisme. Dit onderzoek wordt verricht in twee fasen waarbij dit rapport zich richt op fase 1. Het doel van deze fase is om een eerste scan te maken van het onderzoeksveld (contra)terrorismen en extremisme, de onderwerpen die daarbinnen aan de orde zijn, de onderbelichte onderwerpen waarvan wordt gesuggereerd dat zij meer aandacht verdienen en de status van de literatuur. In fase 2 zal de literatuur nader worden verkend aan de hand van een of meerdere literatuurstudies. Fase 1 zal daarom resulteren in concrete, afgebakende onderzoeksvragen die in fase 2 door middel van literatuuronderzoek beantwoord kunnen worden. Het Verwey-Jonker Instituut voerde onderhavig onderzoek uit. Het Verwey-Jonker Instituut heeft daarbij in samenwerking met het International Centre for Counter-Terrorism (ICCT) kennis en expertise gebundeld op het terrein van (contra)terrorismen en extremisme en de inzet van innovatieve onderzoeksmethoden.

1.1 Scope en definities

Dit inventariserende onderzoek richt zich op het onderzoeksveld (contra)terrorisme en extremisme en richt zich niet op de andere pijlers van de NCTV; cybersecurity en crisisbeheersing. We hanteren de volgende drie definities (alle afkomstig van de NCTV):

- ‘Terrorisme is het uit ideologische motieven dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappij ontwrichtende zaakschade, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, de bevolking ernstige vrees aan te jagen of politieke besluitvorming te beïnvloeden.’ (NCTV, 2016, p. 6)
- ‘Extremisme is het fenomeen waarbij personen of groepen vanuit ideologisch motief bereid zijn in ernstige mate de wet te overtreden of activiteiten te verrichten die de democratische rechtsorde ondermijnen.’ (ibid., p. 5)
- ‘Contraterrorisme is het bestrijden en het tegengaan van extremistische en terroristische dreiging in en tegen Nederland, en het wegnemen van de voedingsbodem voor terrorisme en extremisme.’ (NCTV – webpagina)

Voor het onderzoeksveld betekenen deze brede definities, dat ze beschouwd moeten worden als concepten die onvermijdelijk discussies met zich meebrengen over het juiste gebruik en de juiste interpretatie (*essentially contested concept*, Galli, 1956). Ze zijn ‘container’-begrippen, die per periode, plaats en organisatie verschillend worden ingevuld (De Graaf, 2017; Conolly, 1993). De invulling hangt af van de vraag door wie, of met welke autoriteit een groep als terroristisch wordt gedefinieerd. De Graaf (ibid.) stelt dat voor alle onderzoekers in dit veld geldt dat ze – of ze nu binnen de universiteiten, onderzoeksinstellingen, de overheid of op de vrije markt opereren – de plicht hebben om zo veel mogelijk abstractie van het thema ‘weg te blazen’, of in ieder geval te benoemen.

1.2 Onderzoeksvragen

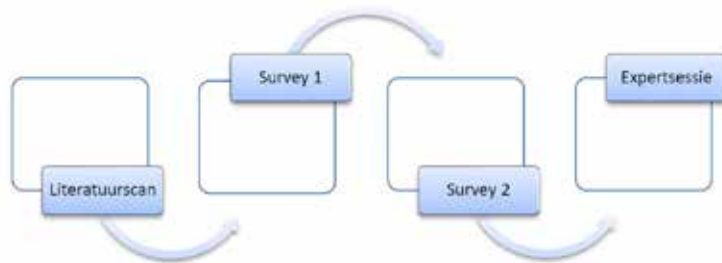
In deze fase (Fase 1) zijn voor de state of the art op het gebied van (contra)terrorisme en extremisme de volgende vier onderzoeksvragen met bijbehorende deelvragen beantwoord:

1. **Welke onderwerpen op het gebied van (contra)terrorisme en extremisme spelen binnen het wetenschappelijk onderzoeksveld (nationaal en internationaal)?**
 - A. In welke mate zijn deze onderwerpen van belang voor de wetenschap?
 - C. In welke mate zijn deze onderwerpen onderzocht?
 - D. Welke aspecten zijn van invloed op de mate waarop onderwerpen zijn onderzocht (bijv. taboes op bepaalde onderwerpen of gebrek aan empirische data)?
 - E. Met welke kwaliteit zijn deze onderwerpen onderzocht?
 - F. Welke onderwerpen zijn onderbelicht?
2. **Welke onderzoeksvragen komen op basis van de beantwoording van vraag 1 voor het literatuuronderzoek in fase 2 naar voren?**
3. **Hoe kunnen deze onderzoeksvragen in fase 2 worden onderzocht?**
 - A. Is literatuuronderzoek mogelijk? Zo ja, op welke wijze?
 - B. Welke afbakening van het literatuuronderzoek zou gehanteerd kunnen worden (bijvoorbeeld afbakening op basis van publicatieperiode)?
4. **Vallen de onderzoeksvragen binnen het door de NCTV beschreven domein?**
 - A. In hoeverre zijn de onderwerpen die geïnventariseerd worden te scharen onder de drie hoofdvragen?
 - B. Welke onderwerpen vallen erbuiten en waarom?

2 Opzet van het onderzoek

Het onderzoek kent verschillende activiteiten die voor een groot deel sequentieel zijn uitgevoerd (zie figuur 1). Het onderzoek is gestart met het uitvoeren van een literatuurscan. Zodra deze nagenoeg was afgerond is tweemaal een survey uitgezet onder een groep experts. Ten slotte is een expertsessie gehouden die bestond uit een groepsgeprek met een tweetal van deze experts en twee individuele interviews om te reflecteren op de resultaten uit de literatuurscan en de survey. De resultaten uit de literatuurscans voor terrorisme, extremisme en contraterrorisme hebben als input gediend voor de eerste survey. De literatuurscan en de bevindingen voortgekomen uit de eerste survey dienden als input voor de tweede survey.

Figuur 1 Onderzoeksontwerp

De methode rondom het beantwoorden van de onderzoeksvragen

Voor de beantwoording van vraag 1 zijn in eerste instantie drie brede scans gemaakt van de wetenschappelijke literatuur aangaande 1) contra-terrorisme, 2) terrorisme en (3) extremisme (met name ten behoeve van onderzoeksvraag 1a, 1b en 1d). We hebben de zoekopdrachten beperkt tot studies die tussen de jaren 2000 en 2018 zijn gepubliceerd. Hiervoor zijn twee redenen. De eerste is dat na de aanslagen in 2001 op het WTC het onderzoek naar terrorisme, extremisme en contraterrorisme een hoge vlucht heeft genomen. De tweede is dat we een afbakening wilden realiseren van de meest recente studies. Het belang voor de wetenschap blijkt uit de 'wetenschappelijke impact' die het onderwerp heeft. Denk aan hoe vaak studies worden aangehaald in andere studies (zogenoeten citatie-analyse) en de wijze waarop is gepubliceerd (peer-reviewed). In navolging hiervan zijn de resultaten uit de scan verwerkt en voorgelegd aan experts in interviews en in de expertmeeting (onder meer ten behoeve van 1c en 1e).

Onderzoeksvragen 2 en 3 zijn beantwoord aan de hand van kennis verkregen uit onderzoeksvraag 1 en door middel van veldwerk – specifiek door het organiseren van een expertmeeting en het uitzetten van twee surveys. Ten aanzien van onderzoeksvraag 2 zijn aan de hand van een synthese van de resultaten uit de scan, de surveys, de expertmeeting en de individuele gesprekken, vervolgvragen ontwikkeld. Onderzoeksvraag 3 is eveneens tijdens de expertmeeting beantwoord. Voor onderzoeksvraag 4 reflecteren we op de mate waarin de drie hoofdvragen van de NCTV aansluiten bij de wetenschappelijke aandachtsgebieden (zoals geïnventariseerd bij onderzoeksvraag 1) en de geformuleerde onderzoeksvragen bij onderzoeksvraag 2. Daarbij is ook aandacht voor welke wetenschappelijke onderwerpen buiten de hoofdvragen van de NCTV vallen en de reden daarvoor.

De drie hoofdvragen van de NCTV waar we op reflecteren ten opzichte van de gevonden resultaten uit onderzoeksvragen 1 en 2, zijn:

1. Wat zijn (de trends in) de aard, ernst (impact i.c.m. weerstand/veerkracht) en omvang van de (huidige en potentiële) dreigingen van extremisme en terrorisme?
 - a. Welke (huidige en potentiële) dadergroepen kunnen in dit verband worden onderscheiden?
 - I. 'Wil': cognitief & moreel raamwerk (ideologie, doelen en motivatie) van de betrokken actoren (onderscheiden naar rol) op micro-, meso- en macroniveau.
 - II. 'Capaciteiten': kennis, vaardigheden, modus operandi van de betrokken actoren (onderscheiden naar rol) op micro-, meso- en macroniveau.
 - III. 'Gelegenheid': voorwaardenscheppend op micro-, meso- en macroniveau (bijv. kwetsbaarheden in technologieën).
 - b. Welke (trends in) dreigingen gaan van deze dadergroepen (incl. groei door radicalisering) uit?
2. Wat zijn de kosten en baten (inclusief neven- en averechtse effecten) van methoden, technieken en technologieën om (preventief en/of reactief) effectief en efficiënt (vanuit het oogmerk om de schade en het leed te beperken) om te gaan met dreigingen van terrorisme en extremisme? Onderscheiden naar de verschillende dreigingen (rekening houdend met verschillen in dadergroepen t.a.v. kenmerken, rollen) op micro-, meso- en macroniveau:
 - a. Onder welke condities zijn de methoden, technieken en technologieën om (preventief en/of reactief) met dreigingen van terrorisme en extremisme om te gaan effectief, in welke mate en tegen welke kosten (inclusief neven- en averechtse effecten)?
 - b. Wat zijn de gedragsmechanismen achter deze methoden, technieken en technologieën?
 - c. Wat zijn de (te verwachten) trends in kosten en baten van de methoden, technieken en technologieën?

3. Wat zijn in dit verband zowel de vereiste als de beschikbare capaciteiten bij de overheid en de samenleving (burgers, bedrijven en overige organisaties)? Per aanpak voor de beoogde/potentiële actoren:
 - a. Vereiste en beschikbare intenties om effectief te handelen.
 - b. Vereiste en beschikbare capaciteiten (kennis, vermogen) om effectief te handelen.
 - c. Vereiste en beschikbare gelegenheid (ook juridisch) om effectief te handelen.

2.1 De literatuurscan

Om - naast de grote hoeveelheid Engelse literatuur - nadrukkelijk de Nederlandse context in het onderzoek te betrekken, zijn zoektermen zowel in het Nederlands als in het Engels gehanteerd. We hebben gebruikgemaakt van de zoekmachines Google Scholar en Web of Science. Deze zoekmachines zijn gekozen op basis van toegankelijkheid en de afzonderlijke mogelijkheden van de zoekmachines. Daarnaast complementeren beide zoekmachines elkaar. Via Google Scholar vonden we een grote verscheidenheid aan studies, zo ook in het Nederlands alsmede hoe vaak een artikel geciteerd is en door welke auteurs. Bovendien verschijnen gepubliceerde artikelen relatief snel op de zoekmachine van Google. Web of Science biedt de mogelijkheid publicaties op te sporen op grond van relaties tussen citaties (referenties) die in wetenschappelijke artikelen staan. Zo kan nagegaan worden hoe vaak een auteur wordt geciteerd en welke artikelen naar een bepaald artikel verwijzen. Web of Science is interdisciplinair, bestrijkt alle wetenschappelijke gebieden en oriënteert zich meer op de Engelstalige publicaties. Web of Science kent daarnaast een uitgebreide database, afkomstig uit vier citatie-indexen: Science Citation Index (SCI), Social Sciences Citation Index (SSCI), Arts & Humanities Citation Index (AHCI) en Emerging Sources Citation Index (ESCI).

We hebben zes zoektermen in de twee zoekmachines gebruikt. Dit zijn: 1) terrorisme (NL), 2) terrorism, 3) contraterrorisme (NL), 4) counter and terrorism, 5) extremisme (NL), 6) extremism. Bij de zoektermen is ook vastgehouden aan de tijdsperiode tussen 2000 en 2018. Vervolgens is vastgesteld hoeveel hits ze binnen de twee zoekmachines hebben. Dit leidde tot de volgende lijst met hits:

Hoofdthema	Hits
Terrorisme	32.800
Terrorism	802.000
Contraterrorisme	458
Counter AND terrorism	428.000
Extremisme	2.970
Extremism	74.400

De zoekresultaten zijn op twee verschillende manieren gezocht en gesorteerd:

1. Aantal keer geciteerd (*times cited*).

Het aantal artikelen en boeken dat verwijst naar een publicatie. Web of Science is naast een zoekmachine ook een citatie-index. Middels deze zoekmachine kunnen alle artikelen opgezocht worden die in een artikel worden geciteerd of die een bepaalde auteur of werk citeren. Google Scholar toont citatie-aantallen bij de publicaties waarmee inzichtelijk wordt van alle citerende publicaties op de zoekmachine. Voor de literatuurscan is dit een vrij gemakkelijke en effectieve manier om verwante en meer recente informatie te vinden. Zoekresultaten, maar ook de lijst citerende publicaties staan deels op volgorde van aantallen citaties.

2. Relevantie (*relevance*).

Het rangschikken op relevantie betreft de manier waarop de zoekmachines de zoekresultaten sorteert. De resultaten die het beste overeenkomen met de zoekterm komen bovenaan de lijst te staan. De relevantie is 'gemeten' aan de hand van het aantal keren dat de zoekterm in de publicaties voorkomt en de plaats in de tekst waar de zoekterm in voorkomt (lees: titel, in het begin, aan het einde). Google Scholar sorteert de zoekresultaten met een algoritme waarin verschillende factoren gecombineerd worden zoals: de titel en de tekst, waar het gepubliceerd is, wie het geschreven heeft, hoe vaak en hoe recent naar het onderzoek is verwezen.

Door op deze wijze de relevantie mee te nemen in de zoektocht is een breder aanbod ontvangen van (nieuwere) publicaties die mogelijk (nog) niet zijn geciteerd, maar wel relevant zijn. Web of Science sorteert de publicaties in aflopende volgorde op basis van een classificatiesysteem dat in overweging neemt hoeveel van de zoektermen in de publicaties worden gevonden. De publicaties met de hoogste ranglijst verschijnen bovenaan de lijst. Web of Science houdt rekening met de velden: titel, abstract en trefwoorden, waarbij de velden titel en trefwoorden zwaarder wegen dan de abstract.

Om de literatuur enigszins af te bakenen en alleen de meest relevante en meest geciteerde opdrachten mee te nemen, is besloten om de zoekopdracht te beperken tot maximaal 200 studies. Wanneer er meer dan 200 publicaties zijn die geciteerd worden, is de zoektocht afgebroken bij de 200 meest geciteerde publicaties. Wanneer in de zoekresultaten geen publicaties meer voorkwamen die geciteerd zijn, was de zoekopdracht ten einde. Bij de zoekopdracht van relevantie is tot en met de 200e publicatie gekeken welke publicaties nog toegevoegd konden worden aan de zoekopdracht op de eerdergenoemde citaties. Een zoekterm kan dus meer dan 200 zoekresultaten opleveren ($\text{times cited} = \text{max. 200 publicaties} + \text{most relevant is max. 200 publicaties} = \text{maximaal 400 publicaties per zoekterm}$).

De output op basis van de hiervoor beschreven afbakening is vervolgens categorisch geordend. De publicaties zijn verzameld met vermelding van de volgende kenmerken: 1) Auteur, 2) Titel, 3) Jaar, 4) Medium, 5) Zoekterm, 6) Deelthema's, 7) Aantal keer geciteerd, 8) Type studie, 9) Categorieën. Voor elke gevonden publicatie zijn deelthema's 6 gedestilleerd. Deze worden hieronder toegelicht. Op basis van de titel, abstracts en aanwezige kernwoorden zijn de publicaties gescand en is getracht de inhoud op globaal niveau te beschrijven. Bovenstaande negen aspecten zijn hieruit verzameld.

Het categoriseren van de studies

Onderstaande categorieën zijn opgesteld om op systematische wijze de zoekresultaten te sorteren. Zij vloeien voort uit een iteratief proces en aanscherping van eerdere classificaties. Een deskundige van de denktank International Centre For Counter-Terrorism (ICTT) heeft in de beginfase van het onderzoek geholpen met het destilleren van dergelijke categorieën. Het ICTT heeft ons bijgestaan in het formuleren van een eerste classificatie, die als eerste inspiratie diende voor de uiteindelijk gehanteerde categorieën voor de literatuurscan. Dit zijn:

1. **Verklaren.** Onder 'Verklaren' vallen inzichten die relevant zijn om het fenomeen terrorisme of extremisme te begrijpen. Denk aan verklaringen voor uitreizen naar Syrië, of de manier waarop een groepering als Islamitische Staat het internet voor rekruteringsdoeleinden gebruikt.
2. **Voorkomen.** Binnen deze categorie vallen inzichten over hoe terrorisme en extremisme in bredere zin voorkomen kunnen worden. Hieronder valt ook kennis over het opzetten, uitvoeren en evalueren van zogenaamde re-integratie of rehabilitatieprogramma's gericht op extremisten en terroristen.
3. **Detecteren.** Wat weten we over de voorbereidingshandelingen en modus operandi van terroristische groepen en individuen? Hoe kan deze kennis ons helpen om

geweld te voorkomen door de motieven en capaciteit voor aanslagen vroegtijdig te onderkennen?

4. **Reageren.** Hoe kan onderzoek naar crisiscommunicatie bijdragen aan het beperken van maatschappelijke onrust als preventie en detectie onvoldoende blijken en een aanslag toch plaatsvindt? Wat weten we over het vergroten van maatschappelijke weerbaarheid? Hoe kunnen we stigmatisering en polarisering helpen bestrijden?
5. **Kritische perspectieven.** Kennis (methodes/aannames/concepten) voortkomend uit onderzoek dat een kritische blik werpt op de wijze waarop studies binnen dit vakgebied plaatsvinden (zie bijvoorbeeld Critical Terrorism Studies).

Uitgangspunt van deze classificatie is dat onderzoek gericht op terrorisme en extremisme erg toepassingsgericht is en dat naast het klassieke academische 'verklaren' ook veel nadruk ligt op werk dat bijdraagt aan het 'voorkomen' van terrorisme en extremisme (preventie). Bij 'detecteren' komen de politie, inlichtingen- en veiligheidsdiensten aan bod omdat het hier niet langer gaat om het voorkomen van radicalisering en de intentie tot geweld, maar het opsporen van individuen en cellen die daadwerkelijk kwaad in de zin (kunnen) hebben. Het onderzoeksveld kijkt daarnaast naar hoe samenlevingen 'reageren' op terrorisme. Hierbij kan worden gedacht aan onderzoek naar de veiligheidsbeleving van individuen, traumaverwerking, polarisering e.d. Tot slot is een kritisch perspectief op het vakgebied onontbeerlijk, deels juist doordat onderzoeken vaak door en voor overheidsdiensten worden uitgevoerd. Dit houdt in dat onderzoek zich niet alleen richt op de evaluatie van overheidsbeleid of contraterrorismebeleid, maar dat ook naar de onafhankelijkheid, legitimiteit en rechtmatigheid van onderzoek door en voor overheidsdiensten wordt gekeken.

Met deze classificatie hebben we een eerste pilotscan uitgevoerd om te toetsen of deze classificatie ons verder zou brengen in de totale literatuurscan. Al snel werd duidelijk dat we andere categorieën tegenkwamen die niet in de classificatie pasten. We kregen de

indruk dat een dergelijke classificatie een bredere scope verdient om alle publicaties te kunnen categoriseren. Om deze reden hebben we, na een eerste pilotscan en de eerdere classificatie, een tweede classificatie opgesteld. Deze classificatie is naar eigen inzicht en in goed overleg gemaakt. Let wel, onderstaande richtinggevende categorisering bevat dus enige mate van subjectiviteit. Het gaat om:

1. **Oorzaken en indicatoren van terrorisme en extremisme.** Studies die zich bezighouden met het verklaren van terrorisme en extremisme, en waarbij ook onderzoek wordt verricht naar specifieke aspecten die een indicatie kunnen geven dat het gedrag aanwezig is.
2. **Vormen van terrorisme en extremisme.** De studies die de aard en in enige mate de omvang van bepaalde terroristische en extremistische activiteiten behandelen. Het kan hier gaan om fenomeenstudies en prevalentiestudies.
3. **Actoren** van terrorisme en extremisme is een categorie waarin de aandacht is gericht op de rol van de personen, groeperingen en (overheid)instanties in relatie tot terrorisme en extremisme.
4. **Effecten en gevolgen van (contra)terrorisme en extremisme.** De studies waarbij aandacht wordt besteed aan de consequenties van terrorisme en extremisme. Welke effecten heeft het op de verschillende actoren?
5. **Retoriek.** De publicaties die stereotypering en clichés, alsmede taalkundige retoriek behandelen in relatie tot (contra)terrorisme en extremisme.
6. **Geschiedenis van (contra)terrorisme en extremisme.** Een categorie waarin terrorisme en extremisme worden behandeld vanuit een historisch perspectief of studies die vergelijkingen maken met incidenten uit het verleden.

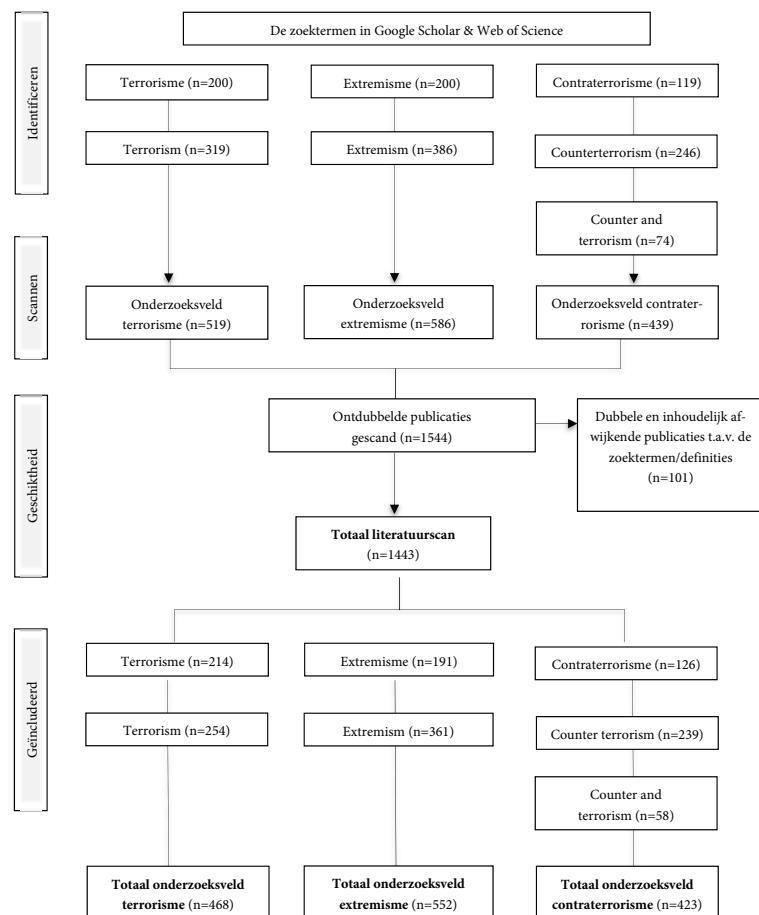
7. **Preventie.** De studies die zich bezighouden met interventies, vroegsignalering en andere activiteiten met als doel het voorkomen van (verdere) uitingen van extremisme en terrorisme.
8. **Omgaan met extremisme.** De studies waarbij het handelen in reactie op extremistische uitingen centraal staat. Dit zou contra-extremisme kunnen worden genoemd.
9. **Aanpak van terrorisme.** De studies die de uitvoering van contraterrorisme analyseren.

De indeling in categorieën resulteerde in een meer nauwkeurige bepaling van de verschillende studies. Tegelijk bleek in de uitvoering van de literatuurscan dat veel studies onder meerdere categorieën geplaatst konden worden (zoals categorieën 7, 8 en 9). Bij twijfel hebben de onderzoekers zelf een keuze gemaakt. Vanwege deze overlap zouden een aantal categorieën kunnen worden samengevoegd, maar dat is niet als zodanig in de resultaten verwerkt. Bijvoorbeeld de categorieën 1 tot en met 4 dragen alle bij aan een verklaring waarom deze fenomenen zich ontwikkelen, tot uiting komen en soms stoppen te bestaan. Categorie 7 tot en met 9 zijn juist meer gericht op het tegen gaan en reageren op extremisme en terrorisme.

Dubbele, overkoepelende en minder relevante publicaties

In de uiteindelijke analyse van de gevonden publicaties is een extra controle uitgevoerd. De onderzoekers zagen veel publicaties met dubbele waarden van zowel titels van publicaties als een lijst met auteurs, bijvoorbeeld doordat publicaties met meerdere zoektermen zijn gevonden of doordat ze simpelweg op een andere manier geschreven zijn (extra leestekens, andere woordkeuzes zoals het verschil in het Britse en Amerikaanse Engels). Daarnaast is gekeken welke publicaties daadwerkelijk relevant zijn voor een eerste én tweede fase van dit onderzoek (zo heeft bijvoorbeeld 'extremisme' meerdere betekenissen en kan het zich voordoen op andere domeinen dan het onderzoeksveld

van (contra)terrorisme). Ook worden Nederlandse studies vertaald en gepubliceerd in Engelstalige tijdschriften. Deze hebben we voor dit onderzoek als een dubbele waarde gelabeld. De twee zoekmachines zijn niet afzonderlijk bijgehouden, waardoor een verdeling van zoekresultaten per zoekmachine niet weergegeven kan worden. Zie het stroomdiagram voor de zoekprocedure en analyseslag.

2.2 Survey en Expertmeeting

We hebben gestreefd naar een zo divers mogelijke samenstelling van de groep experts. Zo hebben we niet alleen deelnemers op nationaal niveau bevraagd, ook internationale experts hebben we voor dit onderzoek gevraagd. De werving van de experts is gedaan aan de hand van het netwerk van het onderzoeksteam, door *snowball sampling*, op basis van verwijzingen, publicaties en ook vanuit contacten van de NCTV. De uiteindelijke samenstelling van de groep experts is in samenspraak met de begeleidingscommissie tot stand gekomen. Het oorspronkelijke idee om de Delphi-methode toe te passen bleek – door een onvoldoende respons – niet haalbaar. We hebben ons daarom beperkt tot het uitvoeren van een survey, een expertmeeting en individuele gesprekken met experts. De definitieve topiclijst voor de survey is in overleg met de begeleidingscommissie vastgesteld.

In totaal zijn elf experts (vier internationaal, zeven nationaal) benaderd om deel te nemen aan dit onderzoek. Hierop hebben zeven experts (drie internationaal, vier nationaal) positief gereageerd. Hen is gevraagd anoniem een survey (zie bijlage twee) in te vullen. Zes experts hebben een respons gegeven. De experts verschillen in hun expertise. Een aantal experts heeft een brede deskundigheid op het gebied van politieke wetenschappen, internationale betrekkingen, oorlog, mensenrechten, politiek geweld, genocide en terrorisme. Anderen hebben meer specialistische kennis in psychologie/psychiatrie, politieke geografie, antropologie, religie, islamitisch activisme, salafisme, gewelddadig extremisme en (de)radicalisering. De experts doen hier onderzoek naar en publiceren hierover in (inter)nationale wetenschappelijke tijdschriften. Ze zijn gerespecteerd expert op specifieke thema's of hebben in dit kader een leerstoel.

De antwoorden die voortkomen uit de survey zijn verwerkt en teruggekoppeld aan dezelfde groep deskundigen in de tweede survey (zie bijlage drie voor de tweede survey). Van de zes experts hebben slechts twee personen een respons gegeven. Onze primaire

doelstelling was het behalen van een consensus aan de hand van een expertmeeting, maar door de lage respons is dit niet mogelijk. De expertmeeting heeft op vrijdag 1 maart 2019 plaatsgevonden op het Verwey-Jonker Instituut. De twee aanwezige experts hebben een reactie gegeven op de survey en de literatuur. Ondanks de lage opkomst gold de sessie als zeer constructief en kon in relatief informele sfeer voldoende worden gereflecteerd op de survey en literatuurscan. De expertmeeting duurde circa een dagdeel. Als alternatief zijn aanvullend twee experts individueel benaderd om een telefonische reflectie te geven. De expertmeeting is aan de hand van notulen vastgelegd, de telefonische interviews zijn getranscribeerd.

3 Onderwerpen op het gebied van (contra)terrorisme en extremisme

In de literatuurscan hebben we gezocht naar terrorisme, extremisme en contraterro-risme. Met zes zoektermen zijn in totaal 1443 publicaties gevonden, die als eerste scan voor dit onderzoek dienen. Van de 1443 gevonden publicaties hebben respectievelijk 486 studies betrekking op de zoektermen van terrorisme, 552 op de zoektermen van extremisme en er zijn 423 studies gevonden met de zoektermen gerelateerd aan contra-terrorisme¹

In de analyse constateren we dat we het gros van de studies kunnen categoriseren als oorzaken en indicatoren voor terrorisme, extremisme of contraterro-risme (39% van het totaal), gevolgd door de effecten en gevolgen van (contra)terrorisme en extremisme (circa 15% van het totaal) en verschijningsvormen van (contra)terrorisme en extre-misme (een ruime 12% van het totaal). Met name de onderzoeksvelden van terrorisme en extremisme gaan over oorzaken en indicatoren. We bespreken eerst in grote lijnen de totale literatuurscan. Per onderzoeksveld (terrorisme, extremisme en contraterro-risme) bekijken we vervolgens de meest voorkomende categorieën in de literatuurscan. Deze worden middels een tabel gepresenteerd (tabel 1). We hanteren hierbij de volgorde van meest naar minst voorkomend, zoals aangegeven in het totaaloverzicht van categorieën.

Tabel 1: Totaaloverzicht categorieën

Categorieën terrorisme/extremisme/contraterro-risme	Aantal	Percentage
Oorzaken en indicatoren voor terrorisme/extremisme/contraterro-risme	568	39%
Effecten en gevolgen van terrorisme/extremisme/contraterro-risme	210	14.6%
Vormen van terrorisme/extremisme/contraterro-risme	178	12.3%
Preventie van terrorisme/extremisme	119	8.2%
Retoriek binnen terrorisme/extremisme/contraterro-risme	110	7.6%
Geschiedenis van terrorisme/extremisme/contraterro-risme	91	6.3%
Actoren binnen terrorisme/extremisme/contraterro-risme	88	6%
Omgaan met extremisme ²	79	5.5%
Totaal	1443	100%

3.1 Literatuurscan terrorisme

Specifiek voor het onderzoeksveld van terrorisme hebben oorzaken en indicatoren voor terrorisme de overhand (39,7%). We zien dat een aanzienlijk deel van de publicaties gaat over effecten en gevolgen van terrorisme (23.1% van 468). Verder liggen de catego-rieën dicht bij elkaar: verschijningsvormen van terrorisme (10.7%), retoriek (8.8%), geschiedenis van terrorisme (6.6%), actoren van terrorisme (6.4%) en publicaties die gaan over de preventie van terrorisme (4.7%).

1 Een lijst van de publicaties is op te vragen via de onderzoekers of het WODC

2 Omgaan met extremisme is een apart thema binnen het onderzoeksveld van extremisme.

Tabel 2 Categorieën terrorisme

Categorieën	Aantal	Percentage
Oorzaken en indicatoren voor terrorisme	186	39.7%
Effecten en gevolgen van terrorisme	108	23.1%
Vormen van terrorisme	50	10.7%
Preventie van terrorisme	22	4.7%
Retoriek binnen terrorisme	41	8.8%
Geschiedenis van terrorisme	31	6.6%
Actoren binnen terrorisme	30	6.4%
Omgaan met extremisme	0	0%
Totaal	468	100%

Psychologische kenmerken en effecten van terrorisme hebben in de 468 gevonden publicaties over terrorisme de overhand. Een verklaring is dat veel terrorismestudies gepubliceerd worden in psychologische vakbladen, psychiatrische vakbladen (slachtofferschap, trauma's, stress), tijdschriften over sociale psychologie (angst, dreiging) en gedragswetenschappen. Het gaat vaak om de psychologische effecten van terrorisme op slachtoffers én daders. In het onderzoeksveld terrorisme proberen wetenschappers en onderzoekers via psychologische invalshoeken de oorzaken en indicatoren te duiden. Verder zien we veelvuldig de religieuze invloeden met betrekking tot terrorisme terug en de algemene dreiging en het risico van terrorisme op de samenleving. We constateren ook dat het onderzoeksveld een prominente plaats inruimt voor de verhouding tussen terrorisme en economie, zoals de mogelijke invloed die de economische situatie heeft op het ontstaan van terrorisme. Ook gaat het om de vraag hoe precies economische overwegingen nuttig kunnen zijn bij het begrijpen en bestrijden van terrorisme.

Daarnaast merken we op dat het onderzoeksveld gekenmerkt wordt door de retoriek rondom de 'strijd van en tegen terrorisme', de rol en invloeden van media en de verhouding van terrorisme tot globalisering (migratiestromen, schengenverdrag). Zie tabel 3 voor een overzicht van de onderwerpen in het onderzoeksveld van terrorisme:

Tabel 3 Onderwerpen in het onderzoeksveld terrorisme

Onderwerpen	Toelichting
Verklaringen voor terrorisme.	Terrorismestudies worden veel gepubliceerd in psychologische, psychiatrische, sociaalpsychologische en gedragswetenschappelijke vakbladen. De rol die economie speelt bij het veroorzaken van terrorisme, en hoe een economische invalshoek nuttig kan zijn bij het begrijpen en bestrijden van terrorisme.
Beleid ter bestrijding van terrorisme.	De instrumenten en strategie om terrorisme aan te pakken en hoe dat ingericht zou moeten worden. De rol van politiek met betrekking tot terrorisme.
Religieuze invloeden op terroristische motieven.	Invloeden vanuit de islam, terroristische organisaties zoals ISIS en Al Qaida als fundament voor groeiend onderzoek naar terrorisme.
Algemene dreiging en risico's van terrorisme op het individu en de samenleving.	De gevaren (en de angst) voor terrorisme en de effecten die dit heeft op het samenleven.
Retoriek rond de strijd tegen terrorisme.	De retoriek van terrorisme.
De rol en invloeden van social media.	Welke rol spelen media in de berichtgeving over terrorisme, de voedingsbodem voor radicale ideeën of het rekruteren van nieuwe terroristen?
Globalisering.	Hoe verhoudt de globalisering (migratiestromen, Schengen, EU) zich tot terrorisme?

3.2 Literatuurscan extremisme

Ook met de zoektermen naar extremisme zien we oorzaken en indicatoren als de meest voorkomende categorie (60% van n=552). Dit komt waarschijnlijk doordat wetenschappers en onderzoekers zoeken naar verklaringen voor de idealen van extremisten en willen weten waarom ze daarbij bereid zijn om over de grenzen van de wet te gaan. Verder gaat het om de volgende onderwerpen: omgaan met extremisme (14.3%), vormen van extremisme (10%), preventie (5.8%), geschiedenis van extremisme (4.5%) en retoriek (4%). Slechts een zeer klein aantal publicaties gaan over effecten en gevolgen van extremisme (3.1%) en actoren van extremisme (2.4%). Zie tabel 4 voor de categorieën die we gevonden hebben met de zoektermen binnen het onderzoeksveld van extremisme.

Tabel 4 Categorieën extremisme

Categorieën	Aantal	Percentage
Oorzaken en indicatoren voor extremisme	309	60%
Effecten en gevolgen van extremisme	17	3.1%
Vormen van extremisme	55	10%
Preventie van extremisme	32	5.8%
Retoriek binnen extremisme	22	4%
Geschiedenis van extremisme	25	4.5%
Actoren binnen extremisme	13	2.4%
Omgaan met extremisme	79	14.3%
Totaal	552	100

We zien in de literatuurscan dat de thematiek van extremisme veel raakvlakken heeft met radicalisering. Radicalisering is het *proces* waarbij een persoon of groep in toenemende mate bereid is de consequenties te aanvaarden van de strijd voor een samenleving die niet strookt met de Nederlandse democratische rechtsorde, en extremisme

gaat vooral om het *fenomeen* waarbij personen of groepen over de grenzen van de wet willen gaan bij het nastreven van hun idealen.³ We zien in de literatuurscan ook dat veel studies gaan over de verhouding tussen extremisme en terrorisme (extremisme kan tot terrorisme leiden als maatschappij-ontwrichtende schade wordt aangericht en/of grote groepen mensen angst wordt aangejaagd).

Voorbeelden van extremisme zijn rechtsextremisme of gewelddadig extremisme (geweldplegingen, mishandelingen of ernstiger vormen van geweld). Er is weinig literatuur over linksextremisme of dierenrechtenextremisme. We zien wel een belangrijke rol voor de religieuze vormen van extremisme, met name in relatie tot de islam (discours, identiteit van moslimjongeren in een westerse samenleving, sociale (on)gelijkheid, integratie, discriminatie). Zie tabel 5 voor de onderwerpen in het onderzoeksveld van extremisme.

3 Definities zijn afkomstig van NCTV.

Tabel 5 Onderwerpen in het onderzoeksveld extremisme

Onderwerpen	Toelichting
1. Radicalisering	De verhouding tussen radicalisering als <i>proces</i> en extremisme als <i>fenomeen</i> .
2. Extremisme als onderdeel van terrorisme	Extremisme kan in zijn uiterste vorm tot terrorisme leiden, als maatschappij-ontwrichtende schade wordt aangericht en/of grote groepen mensen angst wordt aangejaagd.
3. Religieuze vormen van extremisme	De rol van ideologie en religie bij het ontstaan van extremisme, met name in relatie tot moslims en de islam.
4. Vormen van (politiek) extremisme	Naast ideologie ook veel aandacht voor rechts-extremisme en 'gewelddadig' extremisme (geweldplegingen, mishandelingen), maar weinig voor linksextremisme of dierenrechtenextremisme.
5. Voedingsbodem voor islamitisch extremisme en radicale moslims in een westerse samenleving	Discours rond extremisme, identiteit, sociale (on)gelijkheid, integratie, discriminatie.

3.3 Literatuurscan contraterrorisme

Met de zoektermen naar contraterrorisme zien we een meer evenredige verdeling op het gebied van categorieën dan bij terrorisme en extremisme: effecten en gevolgen van contraterrorisme (20.1%), de vormen van contraterrorisme en oorzaken van contraterrorisme (beide 17.3%), gevolgd door preventie (15.4%) en retoriek van contraterrorisme (11.1%). Het onderzoeksveld betreft het minst de actoren (10.6%) en de geschiedenis van contraterrorisme (8.3%).

Tabel 6 Categorieën contraterrorisme

Categorieën	Aantal	Percentage
Effecten en gevolgen van contraterrorisme	85	20.1%
Vormen van contraterrorisme	73	17.3%
Oorzaken en contraterrorisme	73	17.3%
Preventie en contraterrorisme	65	15.4%
Retoriek van contraterrorisme	47	11.1%
Actoren binnen contraterrorisme	45	10.6%
Geschiedenis van contraterrorisme	35	8.3%
Omgaan met extremisme	0	0%
Totaal	423	100

In de 423 gevonden publicaties omtrent contraterrorisme gaan de onderwerpen vooral over de effecten en gevolgen van beleid, en hoe beleid eruit zou moeten zien. Het onderzoeksveld kent een kritisch perspectief op voorafgaand, huidig of toekomstig beleid in terrorismebestrijding (wat werkt, wat werkt niet). De onderwerpen uit de abstracts, titels en aanwezige kernwoorden lopen voor contraterrorisme meer uiteen dan de andere thema's. In het onderzoeksveld contraterrorisme wordt veelal gesproken over strategie en beleid, de veiligheid en dreiging van terrorisme op de samenleving of gemeenschap (het effect), maar ook over de rol van de politiek, de democratie, media en wet- en regelgeving in het bestrijden van terrorisme en extremisme. Zie tabel 7 voor de onderwerpen in het onderzoeksveld van contraterrorisme.

Tabel 7 Onderwerpen in het onderzoeksveld contraterrorisme

Onderwerpen	Toelichting
1. Kritisch perspectief op beleid.	1. Een kritisch perspectief op voorafgaand, huidig of toekomstig beleid in terrorismebestrijding; hoe heeft contraterrorisme in het verleden uitgepakt, hoe ziet dit beleid er momenteel uit en hoe zou contraterrorisme eruit moeten zien?
2. Strategie en beleid.	2. Strategie om terrorisme te bestrijden.
3. De veiligheid en dreiging van terrorisme op de samenleving of gemeenschap.	3. De effecten van terrorisme en de noodzaak voor adequaat beleid ter bestrijding van terrorisme.
4. De rol van de politiek, democratie, media en wet- en regelgeving.	4. De rol en invloed van diverse actoren in de bestrijding van terrorisme.

3.4 Tot slot

We zien in de literatuurscan dat studies die de oorzaken en indicatoren van terrorisme en extremisme duiden de overhand hebben. In de Nederlandse literatuur naar terrorisme gaat het hoofdzakelijk om verklarend onderzoek: oorzaken, indicatoren en de aanpak van terrorisme (54% procent in de Nederlandstalig literatuur ten opzichte van 27% procent in de internationale literatuur). In de internationale literatuur is meer ruimte voor de effecten en gevolgen van terrorisme, de actoren (vooral in de meest geciteerde publicaties) en de retoriek rond terrorisme. In het onderzoeksveld van extremisme constateren we meer aandacht voor de aanpak en vormen van extremisme. Het gaat in het onderzoeksveld om radicalisering, extremisme als onderdeel van terrorisme en vormen van politiek en religieus extremisme.

Hoewel het onderzoeksveld van terrorisme en extremisme zich concentreert op oorzaken en indicatoren om dergelijke verschijnselen te verklaren, kijkt het onderzoeksveld van contraterrorisme meer naar de effecten en gevolgen van (voorafgaand, huidig en toekomstig) beleid. Het is met name een kritisch perspectief op voorafgaand, huidig of toekomstig beleid in terrorismebestrijding. Het gaat in dit onderzoeksveld verder om preventieve maatregelen en de aanpak van terrorisme en extremisme.

4 De bevindingen van experts

De bevindingen van de experts geven een algemeen beeld van wat zij belangrijk vinden in het onderzoeksveld van terrorisme, extremisme en contraterrorisme. We bespreken de belangrijkste thema's en de thema's die door onze experts gezien worden als onderbelicht of die meer aandacht dienen te krijgen.

4.1 De belangrijke thema's

Naar aanleiding van de gesprekken en de survey onderscheiden we drie belangrijke thema's: micro-, meso- en macroverklaringen voor terrorisme en extremisme; de relatie tussen terrorisme, extremisme en contraterrorisme, en de effecten en impact van terrorisme en extremisme.

1. Micro-, meso- en macroverklaringen voor terrorisme en extremisme.

De experts benoemen diverse belangrijke thematieken die onder micro-, meso- en macroverklaringen vallen voor terrorisme en extremisme. Uit de survey komt naar voren dat experts belang hechten aan psychologische literatuur gericht op motieven en onderliggende triggerfactoren. Onderzoek moet inzicht geven waarom personen overgaan tot terroristische activiteiten of extremisme. Psychologische literatuur is volgens hen onder meer belangrijk omdat deze helpt bij de ontwikkeling van maatregelen om toekomstige betrokkenheid van personen bij terrorisme of extremisme te voorkomen. Ook is van belang door welke factoren personen zich aangetrokken voelen – en aangetrokken blijven – tot radicale groeperingen en ideeën, of tot terroristische groeperingen. Datzelfde geldt ook voor de positie van vrouwen in radicale kringen en anderszins gender-gerelateerde ideeën over strijdbaarheid, terrorisme en extremisme.

De bevroegde experts zien ook het belang van onderzoek naar de betekenis van religie als drijvende kracht achter terrorisme en extremisme. Het onderzoek zal zich hierop moeten richten om een beter beeld te krijgen van de impact die religie heeft. Niet alleen als een functie voor identiteit, mobilisatie en rechtvaardiging van bepaalde beslissingen

of acties, maar ook als drijfveer voor geweld of andere extreme acties. Ten slotte vinden experts het belangrijk om het anti-islamdiscours - of islamofobie - en discriminatie jegens moslims mee te nemen in onderzoek naar terrorisme en extremisme.

2. De relatie tussen terrorisme, extremisme en contraterrorisme.

Experts zien de relatie tussen terrorisme, extremisme en contraterrorisme als een belangrijke factor in het onderzoeksveld. Het gaat hier met name om oorzaak en gevolg. Een voorbeeld is de relatie tussen onopgeloste gewapende conflicten in het Midden-Oosten en wat de effecten daarvan zijn op terrorisme of contraterrorisme. Omgekeerd is het de vraag of contraterrorisme (indirect) terrorisme of extremisme voedt. Een niet-efficiënte, niet-effectieve of over-reagerende overheid wordt door een expert gezien als één van de belangrijkste katalysators om terrorisme te voeden en 'in leven te houden'. Conflictoplossing is dan wellicht de belangrijkste maatregel die een overheid kan nemen om de frequentie van terroristische aanslagen te verminderen, of deze te voorkomen. Maar ook het *niet* reageren van een overheid op terroristische of extremistische dreigingen speelt een belangrijke rol. Ook op deze manier kan een voedingsbodem voor extremisme en terrorisme ontstaan. Meerdere experts geven aan dat het belangrijk is om proces- en effectevaluaties van contraterrorisme uit te voeren.

3. Effect en impact van terrorisme en extremisme.

Terrorisme staat sinds 2001 hoog op de politieke en beleidsagenda's en het dreigingsniveau is in veel landen verhoogd. Wat is daar precies de impact van (geweest) op Westerse samenlevingen, ons denken over veiligheid en 'de vijand', ons denken over het nationaal veiligheidsbeleid en ons buitenlandbeleid? Daarnaast vinden experts het belangrijk om kritisch na te gaan wat de effecten zijn van de terugkomst van bijvoorbeeld afge-reisde Syriëgangers op de samenleving. Ze vinden het tevens van belang om te kijken in hoeverre terroristen opnieuw in de samenleving geïntegreerd kunnen worden, in welke mate dit wenselijk is, en op welke manier dit zou moeten gebeuren. Wat zijn de

best practices in re-integratie van extremisten of terroristen in de maatschappij? Het is daarbij belangrijk na te gaan hoe de effectiviteit van re-integratieprogramma's gemeten kan worden.

Tabel 8 Belangrijkste onderwerpen genoemd door experts

Thema's	Toelichting
1. Micro-, meso- en macroverklaringen voor terrorisme en extremisme.	1. Psychologische literatuur gericht op motieven en onderliggende triggerfactoren (met ook aandacht voor discriminatie en islamofobie). 2. De motieven waarom personen zich aange-trokken voelen tot radicale groeperingen en -ideeën. 3. De positie van vrouwen in radicale kringen, en gendergerelateerde ideeën over terrorisme en extremisme. 4. De betekenis van religie op terrorisme en extremisme.
2. De relatie tussen terrorisme, extremisme en contraterrorisme.	5. De relatie tussen terrorisme en contraterrorisme (actie-reactie-non reactie), alsmede proces- en effectevaluaties van contraterrorisme.
3. Effect en impact terrorisme en extremisme.	6. Wat is de impact van terrorisme op micro-, meso- en macroniveau? 7. De uitdaging om terroristen opnieuw te integreren in de samenleving.

4.2 Het huidig onderzoeksveld

De experts zijn van mening dat wetenschappelijk onderzoek nooit stil mag staan en dat deze thematieken uitgebreid bestudeerd moeten worden. Het zijn vooral de nieuwe invalshoeken die andere en vernieuwende inzichten moeten leveren. De experts geven echter wel aan dat studies vaak weinig vernieuwende informatie opleveren. Het brede palet aan onderzoeken naar terrorisme, extremisme en contraterrorisme lijkt volgens hen inherent te zijn aan een goede financieringspositie en -situatie van het onderzoeksveld. Thema's die – na de aanslagen van 2001 om begrijpelijke redenen – uitgebreid bestudeerd zijn, hebben vooral betrekking op het jihadisme en radicalisering. Een aantal experts wijst dan ook niet op het gebrek aan studies in brede zin, maar op het gebrek aan kwaliteit en diepgang. Om die kwaliteit van het onderzoek te verhogen zijn volgens de experts replicatiestudies en evaluatiestudies noodzakelijk.

4.3 Thema's die meer aandacht verdienen

We constateren dat verschillende onderwerpen die veelvuldig in de literatuurscanterugkomen, toch door onze experts worden aangemerkt als onderwerpen die onderbelicht zijn en meer aandacht verdienen. De experts zouden graag meer en beter onderzoek willen naar de volgende thematieken:

1. Religie als drijvende kracht achter terrorisme en extremisme.

Hoewel er veel aandacht voor is in de literatuur, is religie als drijvende kracht achter terrorisme en extremisme nog onderbelicht. Een reden hiervoor kan zijn dat onderzoekers vrezen voor beschuldigingen van islamofobie of doordat ze door dreigementen van aanhangers van islamitisch gemotiveerde vormen van terrorisme hier geen onderzoek naar (willen) verrichten. De aandacht voor een bredere sociale en religieuze beweging waar terroristische actoren uit voortkomen is in dit verband ook onderbelicht in de literatuur.

2. Kwaliteit en methoden van onderzoek, alsmede het gebrek aan onderzoek bij moeilijk bereikbare doelgroepen en het eenzijdig gebruik van bronnen van data.

Sommige experts stellen de kwaliteit van onderzoek aan de kaak. Dit wordt ook her en der in het voorafgaande aangestipt. Zij zijn kritisch ten aanzien van de methodiek en de uitvoering. We categoriseren in de analyse enkele uitdagingen én belemmeringen voor wetenschappelijk onderzoek naar terrorisme, extremisme en contraterrorisme. Ten eerste kent het onderzoeksveld van terrorisme en extremisme nauwelijks replicatiestudies. Experts zien dat als een grote belemmering in het kritisch duiden van resultaten en het vergelijken van verschillende studies op een bepaald thema. Het gevolg is dat bepaalde bevindingen volgens hen ‘verre van solide’ zijn, maar geaccepteerd worden zonder dat daar een afdoende empirische basis voor is. Ten tweede zien onze experts het gebrek aan langdurig onderzoek binnen het onderzoeksveld van terrorisme als een leemte. Dergelijke studies zouden met meer diepgang resultaten kunnen bieden en ontwikkelingen door de tijd beter kunnen identificeren. Ten slotte wijzen ze op de afwezigheid van evaluatiestudies. Deze studies bieden handvatten voor onderzoekers om bijvoorbeeld resultaten van beleidsinterventies goed te kwalificeren en indien nodig aan te passen.

Een aantal experts wenst meer kwalitatief hoogwaardig en langdurig onderzoek (met observatie) te zien in het huidige onderzoeksveld. Dergelijk onderzoek zou een toevoeging zijn aan het huidige onderzoeksveld naar terrorisme. Waar bijvoorbeeld antropologische onderzoekers veelal voor langere tijd zich bezighouden met een thema, zijn onderzoekers naar terrorisme soms maar enkele jaren actief op dit thema. In combinatie met het fluide en dynamische karakter van het thema, is duurzaam onderzoek met hoogwaardige dataverwerking niet makkelijk te realiseren. Daar zijn de experts zich ook bewust van. Het vergt lef en nieuwsgierigheid, alsmede motivatie en – in het geval van islamitisch of door andere ideologisch gedreven vormen van extremisme - culturele affiniteit om veranderingen in het onderzoeksveld teweeg te brengen, om zo langdurig onderzoek te realiseren.

Bovendien wordt volgens een aantal experts het onderzoeksveld gekenmerkt door veel taboes en politieke gevoeligheden. Een complex probleem omdat bijvoorbeeld taboes niet of nauwelijks te onderzoeken zijn. Een voorbeeld dat zij geven is de rol van vrouwen in terrorisme en extremisme; maar ook zedenkwesties en ondraaglijke familiesituaties die alle een mogelijk effect hebben op terrorisme en extremisme.

Het gebruik van bijvoorbeeld grijze literatuur als primaire bron in het onderzoeksveld is onderbelicht, zo stellen onze experts. Hoewel grijze literatuur weinig tot geen aandacht krijgt in dit onderzoek, geven de door ons gesproken experts aan dat ook grijze literatuur bijdraagt aan het onderzoeksveld van (contra)terrorisme en extremisme. Denk aan een breed palet aan gouvernementele, multinationale en niet-gouvernementele rapporten, maar ook informatie uit social media, podcasts, interviews en open bronnen. Deze worden als zeer nuttig ervaren. De wijze waarop onderzoeksjournalistiek een rol speelt in de kennisvergaring is van aanzienlijke waarde voor (contra)terrorismestudies en studies naar extremisme.

Verder zien onze experts een gebrek aan onderzoek bij moeilijk bereikbare doelgroepen (waaronder ook leden van de overheid). De redenen waarom personen zich aange trokken of distantiëren van radicale groeperingen of ideeën, de verwachtingen voor de toekomst wat betreft terrorismedreiging en hoe contraterrorismebeleid dient vorm te krijgen om een dergelijke dreiging in de toekomst te beperken, zijn onderwerpen die momenteel in de literatuur onderbelicht of vrijwel afwezig zijn. Het verdient volgens de experts ook aandacht om te onderzoeken of religieus extremisme lijkt op politiek extremisme (links- of rechtsextremisme). Waar liggen de verschillen, overeenkomsten en wat kenmerkt de verschillende verschijningsvormen van extremisme?

3. Radicalisering an sich los zien van terrorisme.

Het onderzoeksveld zal zich volgens de door ons gesproken experts meer moeten richten op studies waarbij radicalisering niet noodzakelijkerwijs tot terrorisme leidt, en waar radicalisering als een eigen entiteit wordt gezien. In het verlengde hiervan hebben de experts behoefte aan een verdere verdieping van studies waarbij onderzocht wordt waarom een geradicaliseerd individu geen geweld gebruikt en studies die zich richten op waarom personen radicaliseren – en welke rol religie daarin speelt.

4. Verklaringen en triggerfactoren van terrorisme en extremisme.

De literatuur dient nog meer aandacht te besteden aan de vraag welke verklaringen en triggerfactoren ten grondslag liggen aan terrorisme en extremisme. Ook de aandacht voor persoonlijke kenmerken, motieven en mogelijke psychopathologische en contextuele factoren – in relatie met terrorisme en (gewelddadig) extremisme - zijn onderwerpen die momenteel onderbelicht zijn in het onderzoeksveld.

5. Effect van de reactie van een overheid op terrorisme en extremisme.

De rol van de overheid is waarschijnlijk een factor in de aard en omvang van terrorisme, alsmede de aanpak ervan. De experts geven aan dat mogelijk een deel van de terroristische activiteiten veroorzaakt zou kunnen worden door een mogelijk overdreven of bagatelliserende reactie van de overheid.

6. De invloed van nieuwe ontwikkelingen zoals social media op terrorisme en extremisme.

Onderzoekers hebben vaak geen snelle en adequate reactie op de complexiteit en het fluïde karakter van terrorisme. Nieuwe uitdagingen dienen zich aan, zoals de rol van social media ten aanzien van (het voeden van) terrorisme en extremisme. De manier waarop media het publiek beïnvloeden door berichtgeving, verheerlijking van terrorisme, kopieergedrag of mogelijkheden om aanslagen live te streamen voor een miljoen-

nenpubliek zijn onderbelicht in het onderzoeksveld. Het gaat hier ook om de effecten van social media op de (ontevreden) moraal van burgers, wat dit zegt over aangrijpingspunten naar ideologie, negatieve rolmodellen of het verheerlijken van geweld als mechanisme om problemen op te lossen. Met name de negatieve rolmodellen hebben volgens een expert veel invloed op hoe jongeren zich met hen kunnen identificeren.

7. De verhouding tussen migratie en (contra)terrorismen en extremisme.

De laatste jaren wordt steeds meer aandacht geschonken aan de relatie tussen de migratiestromen of de 'vluchtelingencrisis' en aanslagen op Europese grondgebied. In het onderzoeksveld is echter weinig aandacht voor de verhouding tussen bijvoorbeeld het Schengenverdrag in Europa, de toestroom van vluchtelingen en de dreiging van terrorisme en extremisme.

Tabel 9: De zeven subthema's die meer aandacht verdienen

Subthema's	Toelichting
1. Religie als drijvende kracht achter terrorisme en extremisme.	1. Invloeden door angst voor beschuldigingen van bijvoorbeeld islamofobie of dreigementen. 2. Meer aandacht voor de bredere sociale en religieuze bewegingen waar terroristische actoren en activiteiten uit voortkomen.
2. Kwaliteit en methoden van onderzoek, alsmede het gebrek aan onderzoek bij moeilijk bereikbare doelgroepen en het eenzijdig gebruik van bronnen van data.	3. Aandacht voor kwaliteit van onderzoek naar (contra)terrorisme en extremisme (methodiek, onderscheidend, vernieuwend). 4. Aandacht voor de hoeveelheid taboes, dogma's en politieke gevoeligheden die spelen rond de thema's van de verschillende onderzoeksvelden. 5. Het gebruik van niet-primaire bronnen, zoals grijze literatuur. 6. Onderzoek naar militanten, links- en rechts-extremisten, extremisten met een gewelddadig motief en terroristische groeperingen aan sich. 7. Empirisch en langdurig onderzoek naar verwachtingen voor de toekomst als het gaat om dreiging van terrorisme, en in welke mate contraterro-risme dient vorm te krijgen om dreiging in de toekomst te beperken. 8. Onderzoek of religieus extremisme te vergelijken is met andere vormen van extremisme. 9. Definitievorming, overeenkomsten en verschillen tussen gewelddadig extremisme en jihadistische extremisme.
3. Radicalisering an sich los zien van terrorisme.	10. Onderzoek naar radicalisering die niet noodzakelijkerwijs tot terrorisme leidt. 11. Onderzoek waarbij gekeken wordt waarom een geradicaliseerd individu geen geweld gebruikt. 12. Onderzoek dat zich richt op de vraag waarom personen radicaliseren en welke rol religie daarin speelt.
4. Verklaringen van terrorisme en extremisme.	13. Onderzoek naar welke triggers ten grondslag liggen aan terrorisme en wat de gevolgen voor slachtoffers zijn. 15. Onderzoek naar persoonlijke kenmerken, motieven en mogelijke psychopathologische en contextuele factoren, in relatie met terrorisme en (gewelddadig) extremisme.
5. Effect van de reactie van een overheid op terrorisme en extremisme.	14. Onderzoek naar het effect van de reactie van de overheid op terrorisme en extremisme.
6. De invloed van nieuwe ontwikkelingen zoals social media op terrorisme en extremisme.	15. Onderzoek naar de effecten van social media op terrorisme en extremisme. 16. Onderzoek naar de manier waarop social media het publiek beïnvloeden door: berichtgeving, verheerlijking van terrorisme, kopieergedrag of mogelijkheden om aanslagen live te streamen voor een miljoenenpubliek. 17. Onderzoek naar de samenhang tussen (westerse) nieuwswaarden en de manier waarop deze terrorisme voeden. 18. Onderzoek naar de invloed van negatieve rolmodellen, figuren of organisaties op jongeren – in relatie tot terrorisme en extremisme.
7. De verhouding tussen globalisering, geografie en (contra)terrorisme en extremisme.	19. Onderzoek naar de relatie tussen migratiestromen, de 'vluchtelingencrisis' (als casus) en aanslagen op Europees grondgebied; verhouding tussen het Schengenverdrag in Europa, toestroom van vluchtelingen en (dreiging van) terrorisme en extremisme.

4.4 Tot slot

De experts geven een algemeen beeld van welke onderwerpen zij belangrijk achten en welke onderwerpen meer aandacht verdienen. Allereerst is goed te vermelden dat de experts van mening zijn dat wetenschappelijk onderzoek nooit stil mag staan en dat thema's nooit te uitgebreid bestudeerd kunnen worden. Het zijn vooral de nieuwe invalshoeken die andere en vernieuwende inzichten moeten leveren. Thema's die voor de experts belangrijk zijn hebben te maken met micro-, meso- en macroverklaringen voor terrorisme en extremisme; de relatie tussen terrorisme, extremisme en contraterorisme en de effecten en impact van terrorisme en extremisme (op micro-, meso- en macroniveau). De onderwerpen die volgens de experts meer aandacht verdienen, zijn te verdelen in zeven subthema's:

1. Religie als drijvende kracht achter terrorisme en extremisme.
2. Kwaliteit en methoden van onderzoek, alsmede het gebrek aan onderzoek bij moeilijk bereikbare doelgroepen en het eenzijdig gebruik van bronnen van data.
3. Radicalisering an sich los zien van terrorisme.
4. Verklaringen, motieven en triggerfactoren van terrorisme en extremisme.
5. Effect van de reactie van een overheid op terrorisme en extremisme.
6. De invloed van nieuwe ontwikkelingen zoals social media op terrorisme en extremisme.
7. De relatie tussen migratie en (contra)terrorisme en extremisme.

5

Antwoord op de onderzoeksvragen

Dit onderzoek had als doel een inventarisatie te maken van mogelijke onderzoeksvragen en onderwerpen voor een systematisch literatuuronderzoek. Op deze wijze wordt een bijdrage geleverd aan het verkrijgen van inzicht in de bestaande kennis en begripvorming rondom (contra)terrorisme en extremisme. Het onderzoek heeft door middel van een literatuurscan, twee survey-ronden, een expertmeeting en individuele gesprekken met experts resultaten opgeleverd die leiden tot de beantwoording van de onderstaande onderzoeksvragen.

5.1 Onderwerpen op het gebied van (contra)terrorisme en extremisme

Welke onderwerpen op het gebied van (contra)terrorisme en extremisme spelen binnen het wetenschappelijk onderzoeksveld (nationaal en internationaal)?

Aan de hand van een synthese tussen onze onderzoeksresultaten uit de literatuurscan en bevindingen van de experts zijn we gekomen tot een selectie van onderwerpen die spelen binnen het onderzoeksveld van terrorisme, extremisme en contraterrorisme. Thema's die – na de aanslagen van 2001 om begrijpelijke redenen – uitgebreid bestudeerd zijn, hebben vooral betrekking op ideologie en religie. De studie van de literatuur en de bespreking ervan met experts laten zien dat veel literatuur beschikbaar (en noodzakelijk) is over oorzaken en indicatoren om terrorisme en extremisme te verklaren. We constateren dat het in de onderzoeksvelden van terrorisme en extremisme veelvuldig gaat om de kenmerken van zowel slachtoffers als daders. Zo gaat het bijvoorbeeld om de effecten van terrorisme op de samenleving en de impact die het heeft op individueel niveau, zoals trauma's en stress. De onderwerpen die verdachten, veroordeelden en daders betreffen, gaan over sociologische en persoonlijke kenmerken, en de achterliggende motieven van deze actoren.

Bovendien laten de studie van de literatuurscan en bespreking ervan met experts zien dat de betekenis van religie voor terrorisme en extremisme een belangrijke thema is. De literatuur schenkt veel aandacht aan de religieuze invloeden op terroristische motieven van personen of terroristische activiteiten van organisaties. Het bestaan van terroristische groeperingen zoals ISIS en Al Qaida is de aanzet voor groeiend onderzoek naar terrorisme. Als we primair kijken naar het onderzoeksveld van extremisme zien we dat er ook aanzienlijk veel aandacht is voor de verhouding tussen radicalisering als proces en extremisme als fenomeen. In de literatuurscan zien we bijvoorbeeld met regelmaat studies die wijzen op het feit dat extremisme in zijn uiterste vorm tot terrorisme kan leiden, in de vorm van maatschappij-ontwrichtende schade en als grote groepen mensen angst wordt aangejaagd.

In de literatuurscan zien we dat de onderwerpen die binnen het onderzoeksveld van contraterrorisme spelen, betrekking hebben op een kritisch perspectief op voorafgaand, huidige of toekomstig contraterrorismebeleid. De experts zien in dit verband de rol en de manier waarop een overheid reageert als een mogelijke katalysator voor (de ontwikkeling van) terrorisme en extremisme. Terroristische activiteiten zouden kunnen worden veroorzaakt door een mogelijk overdreven of een bagatelliserende reactie van de overheid.

In welke mate zijn deze onderwerpen van belang voor de wetenschap?

Wetenschappelijk onderzoek mag nooit stilstaan en bovenstaande thematieken kunnen nooit te uitgebreid bestudeerd worden, zo concluderen de onderzoekers en experts gezamenlijk in de expertsessie. Nieuwe invalshoeken moeten in wetenschappelijk onderzoek andere en vernieuwende inzichten leveren. Enerzijds is het bepalen van onderwerpen om nader te onderzoeken van belang. Anderzijds dient de wetenschap ook een versteviging te krijgen van het huidige kennisveld door bijvoorbeeld replicatie- en evaluatiestudies uit te voeren, door 'het kaf van het koren te scheiden' als het gaat

om kwaliteit en door het onderzoeken van de bestaande methoden. De te onderzoeken onderwerpen zijn van belang voor de wetenschap, zolang het onderzoek ‘meebeweegt’ in de dynamische wereld van terrorisme. Denk aan de continu veranderende samenleving met haar ontwikkelingen (zoals digitalisering) in relatie tot (contra)terrorisme en extremisme. Daarnaast verandert terrorisme zelf constant en neemt het continu andere vormen en idealen aan. Dreiging van terrorisme nu is anders dan enkele jaren geleden. De gesproken experts zeggen dat de wetenschap en betrokken onderzoekers zich hiervan bewust moeten zijn.

In welke mate zijn deze onderwerpen onderzocht?

Gezien de gekozen methodiek van onze literatuurscan, is het niet mogelijk om precies te bepalen in welke mate deze onderwerpen onderzocht zijn. Toch kunnen we enkele algemene uitspraken doen. We zien dat de meeste studies de oorzaken en indicatoren van terrorisme en extremisme duiden. In de Nederlandse literatuur naar terrorisme gaat het hoofdzakelijk om verklarend onderzoek: oorzaken, indicatoren en de aanpak van terrorisme, terwijl in de internationale literatuur meer ruimte is voor de effecten en gevolgen van terrorisme, de actoren (vooral in de meest geciteerde publicaties) en de retoriek rond terrorisme. In de internationale literatuur zien we ook meer aandacht voor de aanpak en verschijningsvormen van extremisme. Het onderzoeksveld van contraterrorisme biedt een kritische reflectie op het beleid rond de aanpak van terrorisme, terwijl dat kritisch perspectief in de onderzoeksvelden terrorisme en extremisme minder duidelijk naar voren komt. Het gaat hier verder om preventieve maatregelen, de aanpak die centraal staat in contraterrorisme, en de geschiedenis van contraterrorisme en extremisme.

Verder schenkt de literatuur veel aandacht aan de verhouding tussen radicalisering en extremisme, terwijl de experts juist van mening zijn dat we deze verschijnselen meer los van elkaar moeten zien. De experts merken op dat het vooral belangrijk is voor het

onderzoeksveld om longitudinaal onderzoek naar de betekenis van religie als drijvende kracht achter terrorisme en extremisme uit te voeren. Niet alleen als een functie voor identiteit, mobilisatie en rechtvaardiging van bepaalde beslissingen of acties, maar ook als meer inhoudelijke drijfveer voor het gebruiken van geweld of andere extremistische activiteiten.

In zowel de literatuurscan als de bevindingen van de experts worden relatief nieuwe ontwikkelingen, zoals de invloed van massamedia en migratiestromen op terrorisme en extremisme, zeer belangrijk geacht voor toekomstig onderzoek. Ook zouden onderzoekers zich volgens de experts – naast rechtsextremisme of religieus extremisme – meer moeten richten op linksextremisme. Extra aandacht zou kunnen worden gegeven aan speciale doelgroepen, waaronder de positie van vrouwen in radicale kringen.

Welke aspecten zijn van invloed op het onderzoek?

Verschillende zaken hebben invloed op de mate waarop onderwerpen binnen het veld van (contra)terrorisme en extremisme onderzocht worden. Het veld kent veel verschillende onderwerpen die zeer complex en gevoelig zijn. Onze experts geven aan dat het onderzoeksveld gekenmerkt wordt door dogma's, taboes en politieke gevoeligheden. Ze benoemen onder meer de rol van vrouwen in terroristische en extremistische activiteiten; zedenkwesties, en ander moeilijk bespreekbare onderwerpen die een mogelijk effect kunnen hebben op aard en prevalentie van terrorisme en extremisme. Ook vereist literatuur naar terrorisme, extremisme en contraterrorisme mogelijk toegang tot geheime overheidsbronnen en ingangen bij moeilijk te bereiken doelgroepen.

Naast taboes en politieke gevoeligheden, zijn veel onderzoeken volgens onze experts gebaseerd op veronderstellingen en kent het onderzoeksveld nauwelijks replicatiestudies. De experts zien deze methodologische beperking als een grote belemmering voor het duiden van resultaten. Het gevolg is dat bepaalde bevindingen ‘verre van solide’ zijn, maar geaccepteerd worden zonder dat daar een empirische basis voor is. Het huidige

onderzoek is volgens meerdere experts te weinig onderscheidend van elkaar en geeft regelmatig een eenzijdig beeld van de werkelijkheid. Het gebrek aan longitudinaal onderzoek wordt ook gezien als een groot gebrek in het onderzoeksveld naar terrorisme. Ook zijn er volgens een expert meer evaluatiestudies nodig om de waarde van onderzoek en beleid te bepalen.

Welke kwaliteit heeft het onderzoek?

Gezien onze methodiek van scannen van wetenschappelijke studies, waarbij we de focus hebben gelegd op wetenschappelijke studies met ‘aantal keer geciteerd’ en ‘meest relevant’, is het evident dat de meest voorkomende vorm van onderzoek academisch van aard is. We gaan er verder vanuit dat de voornamelijk peer-reviewed academische studies door vakgenoten zijn beoordeeld, wat betekent dat de informatie in het artikel voor publicatie door een team van deskundigen in het veld op juistheid en relevantie is gecontroleerd. Het is echter moeilijk om in de eerste fase van de literatuurscan precies in te schatten met welke kwaliteit deze onderwerpen zijn onderzocht (lees: titel, abstract en kernwoorden).

Ondanks dat we geen concrete uitspraak kunnen doen over de kwaliteit van het gevonden onderzoek, zeggen onze experts wel iets over de methodologie en uitvoering van onderzoek (zoals in de vorige onderzoeksvraag behandeld). Experts zien het gebrek aan replicatiestudies, evaluatiestudies of longitudinaal onderzoeken als een grote belemmering in duiden van vernieuwende resultaten uit onderzoek. Het gevolg is dat bepaalde bevindingen moeilijk te categoriseren zijn als incidenteel of structureel. Zo kunnen evaluatiestudies -op lange termijn- bestaande resultaten en beleidsimplicaties van contraterrorisme op kwaliteit en haalbaarheid toetsen. Daarnaast wijzen de experts op het belang van het gebruik van grijze literatuur en de bijdrage die dit levert aan het onderzoeksveld van terrorisme, extremisme en contraterrorisme. De wijze waarop

onderzoeksjournalistiek een rol speelt in de kennisvergaring is van aanzienlijke waarde voor (contra)terrorismestudies en studies naar extremisme.

Welke onderwerpen zijn onderbelicht?

We hebben gezien dat verschillende onderwerpen die veelvuldig in de literatuurscan terugkomen, toch door onze experts worden aangemerkt als onderwerpen die onderbelicht zijn en meer aandacht verdienen. Het bestaande onderzoek naar deze onderwerpen kan momenteel niet afdoende antwoorden geven. De experts zouden graag meer en beter onderzoek willen naar de volgende thematieken. Om deze onderzoeksvraag zorgvuldig te beantwoorden beroepen we ons – soms letterlijk en met enige herhaling – op de onderzoeksresultaten.

1. Religie als drijvende kracht achter terrorisme en extremisme.

Ondanks de grote hoeveelheid aandacht in de literatuur, is religie als drijvende kracht achter terrorisme en extremisme nog onderbelicht. Een reden hiervoor kan zijn dat onderzoekers vrezen voor beschuldigingen van islamofobie of doordat ze door dreigementen van aanhangers van islamitisch gemotiveerde vormen van terrorisme hier geen onderzoek naar (willen) verrichten. De aandacht voor een bredere sociale en religieuze beweging waar terroristische actoren uit voortkomen is in dit verband ook onderbelicht in de literatuur.

2. Kwaliteit en methoden van onderzoek, alsmede het gebrek aan onderzoek bij moeilijk bereikbare doelgroepen en het eenzijdig gebruik van bronnen van data.

Dat de kwaliteit en methoden van onderzoek twijfels oproepen, is gebleken uit de vorige vragen. We willen aandacht schenken aan het eenzijdig gebruik van bronnen en data, alsmede het gebrek aan onderzoek bij moeilijk bereikbare doelgroepen. Het gebruik van bijvoorbeeld grijze literatuur als primaire bron in het onderzoeksveld is onderbelicht, zo stellen onze experts. Denk aan een breed palet aan gouvernementele, multinationale

en niet-gouvernementele rapporten, maar ook informatie uit social media, podcasts, interviews en open bronnen. Deze worden als zeer nuttig ervaren.

Onderwerpen die momenteel in de literatuur onderbelicht zijn, of vrijwel afwezig, zijn: onderzoek naar de redenen waarom personen zich aangetrokken voelen tot, of distantiëren van radicale groeperingen of ideeën, de verwachtingen voor de toekomst ten behoeve van terrorismedreiging en de vraag in welke mate contraterrorismebeleid vorm dient te krijgen om dergelijke dreiging in de toekomst te beperken. Het verdient aandacht om te onderzoeken of religieus extremisme vergelijkbaar is met bijvoorbeeld politiek extremisme (links- of rechtsextremisme). Wat zijn de verschillen en de overeenkomsten en wat kenmerkt de verschillende verschijningsvormen van extremisme? Verder bleek uit de expertsessie dat een nadere definitie van gewelddadig extremisme, in vergelijking tot jihadistisch extremisme, nuttig kan zijn voor vervolgstudies. Duidelijke afbakening en bewustwording ontbreekt momenteel volgens de experts.

3. Radicalisering als eigen entiteit en los zien van terrorisme.

Het onderzoeksveld zal zich volgens de door ons gesproken experts meer moeten richten op studies waarbij radicalisering niet noodzakelijkerwijs tot terrorisme leidt, en waar radicalisering als een eigen entiteit wordt gezien. In het verlengde hiervan zien de experts een verdere verdieping in studies waarbij gekeken wordt waarom een geradicaliseerd individu geen geweld gebruikt en studies die zich richten op de vraag waarom personen radicaliseren – en welke rol religie daarin speelt.

4. Verklaringen en triggerfactoren van terrorisme en extremisme.

De literatuur dient nog meer aandacht te besteden aan triggers voor terrorisme en wat de gevolgen zijn voor slachtoffers. Ook de aandacht voor persoonlijke kenmerken, motieven en mogelijke psychopathologische en contextuele factoren – in relatie met terrorisme en (gewelddadig) extremisme, zijn onderwerpen die momenteel onderbelicht zijn in het onderzoeksveld.

5. Effect van de reactie van een overheid op terrorisme en extremisme.

De overheid heeft waarschijnlijk invloed op de aard en omvang van terrorisme, en op de aanpak ervan. De experts geven aan dat een deel van de terroristische activiteiten veroorzaakt zou kunnen worden door een mogelijk overdreven of bagatelliserende reactie van de overheid.

6. De invloed van nieuwe ontwikkelingen zoals social media op terrorisme en extremisme.

De literatuur heeft vaak geen snelle en adequate reactie op de complexiteit en het fluïde karakter van terrorisme. Nieuwe uitdagingen dienen zich aan waar het onderzoeksveld nog geen aandacht aan heeft gegeven. Denk aan de invloed van social media op (het voeden van) terrorisme en extremisme. De manier waarop media het publiek beïnvloeden door berichtgeving, verheerlijking van terrorisme, kopieergedrag of mogelijkheden om aanslagen live te streamen voor een miljoenenpubliek is onderbelicht in het onderzoeksveld.

7. De relatie tussen migratie en (contra)terrorismen en extremisme

De laatste jaren wordt steeds meer aandacht geschonken aan de relatie tussen de migratiestromen of de ‘vluchtelingen crisis’ met aanslagen op Europees grondgebied, maar in het onderzoeksveld is nog te weinig aandacht voor de verhouding tussen bijvoorbeeld het Schengenverdrag in Europa, de toestroom van vluchtelingen en dreiging van terrorisme en extremisme. In de literatuurscan zien we de thematieken rondom globalisering en migratie wel terug, maar de experts zien de relatie tussen migratie en terrorisme en extremisme steeds belangrijker worden.

5.2 Onderzoeksvragen voor fase 2

Het doel van fase 1 is om een eerste scan te maken van het onderzoeksveld (contra) terrorisme en extremisme, de onderwerpen die daarbinnen aan de orde zijn, de onderbelichte onderwerpen en de status van de literatuur (omvang en kwaliteit). In fase 2 zal de literatuur nader worden verkend aan de hand van één of meerdere literatuurstudies. Fase 1 zal daarom resulteren in concrete, afgebakende onderzoeksvragen die in fase 2 door middel van literatuuronderzoek kunnen worden beantwoord.

We formuleren de onderzoeksvragen breed en niet sturend om de scope van fase 2 zo min mogelijk te beïnvloeden. Ze dienen als handvatten. Tegelijkertijd moeten onderzoekers zich in fase 2 bewust zijn van de noodzaak van een adequate afbakening en concretisering, alvorens aan de literatuurreview kan worden begonnen (fase 2). De volgende zaken spelen een rol bij het interpreteren van de vragen.

Ten eerste hanteren we in dit onderzoek de NCTV-definities van (contra)terrorismen en extremisme. Dit geeft een breed zicht op de verschillende onderzoeken die wij hebben geïnventariseerd op deze thema's. Dit "fase 1"-onderzoek biedt dan ook nadrukkelijk een eerste indruk, een scan op de bestaande kennis.

Ten tweede is sprake van een discrepantie tussen onderzoeksresultaten uit de wetenschap en de inzichten van beleidsmakers. Het gebrek aan multidisciplinariteit in het wetenschappelijk onderzoek is een probleem voor de beleidsontwikkeling. De verschillende invalshoeken worden door de wetenschap niet of nauwelijks samengebracht, terwijl beleidsmakers die samenhang juist wel nodig hebben. Het is verstandig om hiermee rekening te houden, maar tegelijkertijd zien we het belang om vanuit wetenschappelijk perspectief andere (theoretische) invalshoeken de ruimte te geven.

Een derde punt is dat in onderstaande vragen gesproken wordt over actoren en de rollen die zij innemen. Actoren kunnen individuele daders zijn of groeperingen, maar ook de overheid of een overheidsinstantie kan als actor optreden in een onderzoek. De context/

triggers van het gedrag kan betekenen dat psychologische of sociologische aspecten een rol spelen, voorafgaand aan terroristische activiteiten of extremistisch gedrag. Er kan hierbij worden gedacht aan psychopathologie, ideologie of de determinanten van de reactie op cultuurverschillen (zoals intolerantie van de islam jegens andere culturen). Onderstaande vragen moeten voor fase 2 dan nog toegespitst worden op specifieke actoren/context, triggers of motieven.

Bovendien wordt in de vragen gesproken over een dader van terreur. Onderzoek zou zich echter ook kunnen richten op een verdachte. Een dergelijke verbreding biedt andere perspectieven op de vraag welke literatuurvragen van belang zouden kunnen zijn.

Het laatste punt is dat onderstaande vragen zich onderscheiden in thema's waar nog onvoldoende kennis over bestaat, en thema's die al veelvuldig zijn onderzocht maar overzicht en structurering behoeven. Zo kunnen onderzoekers in fase 2 kijken naar de aanwezigheid van overzichtsuiten die de onderstaande vragen onderzocht hebben. Dan is hier geen literatuuronderzoek meer nodig.

De resultaten bieden uiteindelijk een breed palet aan onderwerpen waarop systematisch literatuuronderzoek kan plaatsvinden. Een rangorde is hierin nagenoeg onmogelijk te geven door de grote variëteit in thema's en onderwerpen. Onderstaande onderzoeksvragen zijn richtinggevend voor fase 2. We categoriseren vier verschillende overkoepelende thematieken met concrete onderzoeksvragen.

Micro-, meso- en macroverklaringen voor terrorisme & extremisme

Uit de literatuurscan kwam naar voren dat in de literatuur het zoeken naar verklaringen van terrorisme en extremisme het meeste voorkomt. De experts beamen dit, maar het bestaande onderzoek levert dikwijls onvoldoende bevredigende antwoorden op. Daarnaast is er geen overzicht van vraagstukken rondom verklarend onderzoek. Ten slotte is gebleken dat er weinig bekend is over de andere kant van de medaille, het juist niet vertonen (door te stoppen of af te zien) van terroristische activiteit en extremistisch gedrag.

1. Wat is bekend over de motieven die daders van terrorisme en extremisme hebben om hun daden te plegen en wat weerhoudt hen van het (verder) plegen van daden?
2. Wat is bekend over de persoonlijke achtergrondkenmerken (bijv. persoonlijkheid, geslacht, cultuur, religie, gezinsfactoren) van daders van terrorisme en extremisme?
3. Wat is bekend over de omstandigheden waarin terroristische en extremistische activiteiten plaatsvinden (bijv. contextueel, triggerfactoren)?
4. Wat is bekend over de overeenkomsten tussen religieus extremisme en andere vormen van extremisme? Waarin zijn ze vergelijkbaar of verschillen ze van elkaar?

Relatie tussen terrorisme, extremisme en (contra)terrorisme

Uit de literatuurscan en uit de expertmeeting werden diverse thema's gedestilleerd die specifiek aandacht krijgen, omdat ze een rol zouden kunnen spelen in de prevalentie van terrorisme en extremisme. In de contacten met de experts kwam ook naar voren dat de kennis over de relatie tussen extremisme en terrorisme onvoldoende inzichtelijk is en dat deze van belang kan zijn voor toekomstig onderzoek.

5. Wat is bekend over de relatie tussen extremisme, terrorisme en contraterrorisme?
6. Wat is bekend over de relatie tussen migratie en (contra)terrorisme/extremisme?
7. Wat is bekend over de rol en effecten van social media en internet op (contra)terrorisme en extremisme?

Contraterrorisme

Contraterrorisme betreft de reactie die overheden of samenlevingen hebben op terroristische activiteiten. Weinig lijkt bekend over de effecten van contraterrorisme en of bepaald beleid werkzaam is. Experts geven aan dat de effecten van de wijze waarop wordt gereageerd te weinig inzichtelijk zijn om te kunnen bepalen welke contra-terroristische strategieën effectief zijn.

8. Wat is bekend over de effecten die contraterrorisme heeft op de samenleving, individuen of (potentiële) daders van terroristische of extremistische activiteiten?
9. Wat is bekend over de perceptie van (potentiële) daders op hoe de samenleving en de overheid anticiperen en reageren op extremisme en terrorisme?
10. Wat is bekend over het effect van resocialiseren en integreren van terroristische of extremistische daders?

Uitdagingen in onderzoek naar terrorisme en extremisme

Bij het uitvoeren van de literatuurscan en het spreken met de experts kwam naar voren dat niet alleen sprake is van onvoldoende belichting of te weinig aandacht. Er zijn ook thema's die wel worden belicht maar vanuit het onderzoeksperspectief op een andere manier aandacht behoeven. Zo wijzen experts op het gebruik van niet-primaire bronnen. Tevens is het niet inzichtelijk wat de definitie en rol is van grijze literatuur. In dat kader zijn verschillende onderzoeksvragen rondom de onderzoeksmethodologie opgesteld.

11. Wat is bekend over de mogelijkheden om taboes, dogma's en politieke gevoeligheden binnen het onderzoeksveld van (contra)terrorisme en extremisme tegen te gaan?
12. Wat is bekend over het gebruik en de kwaliteit van verschillende bronnen van data in onderzoek naar terroristische en extremistische daders?
13. Wat is bekend over het al dan niet toepassen van beleidsaanbevelingen voortkomend uit eerder onderzoek rondom contraterrorisme en extremisme?
14. Wat is bekend over het al dan niet toepassen van aanbevelingen ten behoeve van toekomstig onderzoek voortkomend uit eerder onderzoek rondom contraterrorisme en extremisme?

5.3 Methode van onderzoek voor fase 2

Op basis van bovenstaande onderzoeksvragen voor fase 2 reflecteren we op de wijze waarop literatuuronderzoek tot stand moet komen om deze vragen zorgvuldig te kunnen beantwoorden. We gaan in op de vraag of literatuuronderzoek tot de mogelijkheid behoort en welke afbakening gewenst is.

Is literatuuronderzoek mogelijk?

Bovenstaande vragen zijn voor een gedeelte geschikt voor literatuuronderzoek, maar zij bieden tegelijkertijd flink wat uitdagingen als het gaat om methodologisch solide uitspraken. De literatuurscan en de input van experts gaven aan dat veel publicaties en studies (1) geen primaire data tot hun beschikking hebben, (2) soms van een twijfelachtige methodologische kwaliteit zijn en (3) niet altijd beschikken over voldoende replicatiestudies om gedegen uitspraken te kunnen verrichten (als gevolg van politieke gevoeligheid, taboe of complexiteit om tot resultaat te komen).

De zoektocht naar thema's, vraagstukken of onderwerpen ten behoeve van systematisch literatuuronderzoek naar extremisme, terrorisme en contraterrorisme is problematisch. Veel onderzoek op bepaalde thema's is onvoldoende gerepliceerd, te weinig onderzoeken geven empirisch inzicht en de methodologische kwaliteit van publicaties verschilt sterk. Het ontbreekt regelmatig aan kwaliteit en diepgang door niet goed onderbouwde of matig uitgevoerde methodieken. Ook zijn onderzoeken weinig onderscheidend en zijn nieuwe onderzoeken weinig vernieuwend of baanbrekend, of vertellen niet het daadwerkelijke verhaal (van de terrorist als respondent). Twee experts wijzen op het gebrek aan daadwerkelijke opvolging van aanbevelingen die in eerdere onderzoeken worden gedaan. Ook zien ze graag meer inzicht in wat de uitvoering van aanbevelingen bijdraagt aan expertise, inzicht en effectiviteit in de wetenschap rondom terrorisme.

Voor de terrorismestudies zijn soms achterhaald door de politieke urgentie (lees: aandacht, instrumenten, financiën) of door het fluïde en dynamische karakter van (vormen van) terrorisme. Kwalitatief hoogwaardig onderzoek kost tijd, maar het 'empirisch veld' van terrorisme ontwikkelt zich razendsnel en is zo vluchtig, dat de relevantie van onderzoek vermindert naarmate de tijd vordert. Dat betekent niet dat systematisch literatuuronderzoek bij voorbaat wordt afgekeurd.

Welke afbakening van het literatuuronderzoek zou gehanteerd kunnen worden?

Het literatuuronderzoek in fase 2 kan gebruikmaken van de aanbevolen thema's uit dit onderzoek. Gegeven de diversiteit aan onderwerpen is het belangrijk na te denken over de afbakening van deze literatuuronderzoeken. Elk thema zal in onze ogen daarbij een andere insteek hebben. Tegelijkertijd zijn we ook van mening dat het Nederlandse perspectief waar mogelijk het uitgangspunt moet vormen. Dat wil niet zeggen dat inzichten uit andere landen niet interessant zijn. Kennis verkregen uit de niet-westerse landen rondom de 'waarom' vraag (verklaringen rondom terrorisme/extremisme) kan van groot belang zijn, maar het lijkt ons wenselijk om de verkregen kennis toe te spitsen op de Nederlandse of West-Europese context.

Een ander complexe afbakening heeft te maken met tijd. De onderwerpen rondom (contra)terrorismen en extremisme zijn in sommige gevallen zeer stabiel maar in andere gevallen wisselt de aandacht sterk. Bepaalde onderwerpen kunnen dan overbelicht zijn, terwijl het momentum is verdwenen. Ten slotte willen we erop wijzen dat er in dit onderzoek voor is gekozen om een afbakening in de scan te maken door literatuur vanaf 2000 mee te nemen. Dit is enerzijds logisch omdat na de aanslag in 2001 op het WTC het onderzoek naar (contra)terrorismen en extremisme een hoge vlucht heeft genomen. Anderzijds is van vóór 2000 veel casuïstiek beschikbaar en onderzoek gedaan dat ook relevant kan zijn. Nieuw literatuuronderzoek zou per thema ook hier een afgewogen beslissing moeten nemen.

Een afbakening van het literatuuronderzoek zou ook eruit kunnen bestaan dat grijze literatuur in fase 2 juist wel meegenomen wordt. We konden in fase 1 geen uitspraak doen over de inhoud en kwaliteit van de grijze literatuur. In deze literatuurscan is grijze literatuur achterwege gelaten. Tegelijkertijd is binnen dit onderzoeksveld grijze literatuur een belangrijke bron. Veel studies die zijn verricht refereren aan bronnen die binnen de grijze literatuur vallen. De experts geven aan juist het meenemen van grijze literatuur bijdraagt aan het onderzoeksveld van (contra)terrorisme en extremisme. Denk aan gouvernementele, multinationale en niet-gouvernementele rapporten, maar ook informatie uit social media, podcasts, interviews en open bronnen. De wijze waarop onderzoeksjournalistiek een rol speelt in de kennisvergaring is, zoals reeds vermeld, van aanzienlijke waarde voor (contra)terrorisbestudies en studies naar extremisme.

Aan de andere kant is een goede afbakening van grijze literatuur complexer dan gedacht. Experts geven aan dat grijze literatuur in sommige gevallen rijke informatie oplevert. Daarentegen is veel academische kennis gestoeld op meer secundaire bronnen en is de nieuwsaarde veel lager gepercipieerd. In dit onderzoek wordt 'grijze literatuur' als een grote vergaarbak gezien van beleidsdocumentatie, conventionele mediaberichten en social media. Voor een goed inzicht in het gebruik van grijze literatuur in het onderzoeksveld van terrorisme, extremisme en contraterrorisme, zouden wij ook een aparte review willen aanbevelen (zie vraag 12).

5.4 Het domein van de NCTV

De drie hoofdvragen van de NCTV waar we op reflecteren ten opzichte van de gevonden resultaten uit de eerdere onderzoeksvragen 1 en 2, zijn (beknopt):

1. Wat zijn (de trends in) de aard, ernst en omvang van de (huidige en potentiële) dreigingen van extremisme en terrorisme?
2. Wat zijn de kosten en baten van methoden, technieken en technologieën om effectief en efficiënt om te gaan met dreigingen van terrorisme en extremisme?
3. Wat zijn in dit verband zowel de vereiste als de beschikbare capaciteiten bij de overheid en de samenleving?

Met deze hoofdvraag trachten we antwoord te geven of onze literatuurscan past binnen het streven van de NCTV om te komen tot een NCTV-brede en meerjarige onderzoeksagenda. De NCTV bespreekt de drie onderzoeksvragen en thema's.

Vallen de onderzoeksvragen binnen het door de NCTV beschreven domein?

De door ons geformuleerde onderzoeksvragen gaan grotendeels over de eerste twee onderzoeksvragen van de NCTV. Onze onderzoeksvragen hebben het meest betrekking op de trends in de aard, ernst en omgeving van de huidige en potentiële dreigingen van extremisme en terrorisme. Dit is met name de overlap met onderzoeksvragen die betrekking hebben op verklarende factoren voor terrorisme en extremisme. Veruit de meeste onderzoeksvragen vallen binnen het NCTV-domein als we spreken van het cognitief en moreel raamwerk van de betrokken actoren (zoals ideologie, doelen en motivatie). Denk bijvoorbeeld aan de motieven van daders, het gebruik van geweld of juist géén geweld, de besluitvorming om bij radicale groeperingen en ideeën aan te sluiten, de achtergrondkenmerken van actoren (cultureel, psychologisch, fysiek, sociaal), de aantrekkingskracht van terrorisme en extremisme op het individu en de motivering om actief lid te zijn/blijven van een radicale groepering (of het hebben van radicale ideeën).

Ook vallen de vergelijkende onderzoeksvragen naar persoonlijke kenmerken, motieven, psychopathologische en contextuele factoren, en terrorisme en gewelddadig extremisme onder de noemer van de (trends in de) aard, ernst en omgeving van de dreigingen van extremisme en terrorisme. Denk aan de onderlinge definities, overeenkomsten en verschillen tussen gewelddadig extremisme en jihadistisch extremisme, de relatie tussen migratie en (contra)terrorisme/extremisme, het onderzoeksveld naar de relatie tussen religie en terrorisme en extremisme, en de rol van media rondom terrorisme en extremisme. Onze onderzoeksvraag naar hoe (potentiële) extremistische daders bestaande maatregelen ter bestrijding van terrorisme ontwijken, confronteren of juist gebruiken, scharen we onder de capaciteiten van dadergroepen. Als we breder kijken naar de (huidige en potentiële) dadergroepen is het interessant om te kijken of religieus extremisme daadwerkelijk de enige in zijn soort is, of vergelijkbaar met andere vormen van extremisme. De context en triggerfactoren van verschijningsvormen van terrorisme en extremisme die tot geweld kunnen leiden categoriseren we onder gelegenheid- en voorwaardenscheppend.

Ook gaan verschillende van de door ons opgestelde onderzoeksvragen over de kosten en baten van methoden, technieken en technologieën om effectief en efficiënt om te gaan met dreigingen van terrorisme en extremisme (vraag 2). Het is vooral de invalshoek met betrekking tot de effecten en gevolgen van contraterrorisme (en de manier waarop een overheid reageert op terrorisme) op potentiële daders. Ook gaat het om de vraag hoe een overheid reageert op terroristische of extremistische activiteiten en de effecten die deze reactie heeft op terrorisme, extremisme én terrorismebeleid. Het optreden van de overheid kan een averechts effect hebben op beoogde en potentiële actoren. Uit ons onderzoek komen vraagstukken zoals vereiste of beschikbare intenties, capaciteiten of gelegenheid niet expliciet naar voren. Ook is het de vraag op welke manier we mensen met een terroristische, extremistische achtergrond opnieuw kunnen laten integreren en resocialiseren in de samenleving.

Welke onderwerpen vallen erbuiten en waarom?

Ons onderzoek laat tot slot zien dat er expliciet aandacht is voor de methodologie en kwaliteit van onderzoek, de bereikbaarheid van (vertrouwelijke) informatie, de taboes, dogma's, politieke gevoeligheden die het onderzoeksveld rijk is – iets wat buiten het domein van de NCTV valt. De vraag resteert of ook deze onderzoeksvragen voor fase 2 interessant zijn om mee te nemen. We achten het verstandig om deze gedachte mee te nemen in de volgende fase omdat de onderzoeksvragen (11 t/m 14) die hierover gaan in onze ogen een meerwaarde (kunnen) hebben voor het bepalen van de onderzoeksagenda van de NCTV. Voor fase 2 adviseren we om de onderzoeksvragen aan de hand van de ingeleide disclaimer te beoordelen voor systematisch literatuuronderzoek in fase 2.

6 Referenties

De Graaf, B. A. (2017). Terrorisme-en radicaliseringsstudies: Een explosief onderzoeksveld. *Justitiële Verkenningen*, 43(3), 8-30.

NCTV (2019). *Terrorismebestrijding* (webpagina), van: <https://www.nctv.nl/organisatie/ct/terrorismebestrijding/index.aspx>.

NCTV (2016). *Nationale Contraterrorismestrategie*. Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV).

Scheepmaker, M. (2017). Inleiding. Terrorisme- en radicaliseringsstudies. *Justitiële Verkenningen*, 43(3), 5-7.

Schuurman, B. (2018). Research on terrorism, 2007–2016: a review of data, methods, and authorship *Terrorism and Political Violence*, 1-16.

Connolly, W. E. (1993). *The terms of political discourse*. Princeton University Press.

Bijlage 1 Survey 1

(inclusief Informed consent)

Principal researcher: Dr. M.A.J. Ezinga

Organization: Verwey-Jonker institute, on behalf of the Ministry of Justice and Security

Research: State of the art study on (contra) terrorism and extremism

This Informed Consent Form has two parts:

- Information Sheet (to share information about the study with you)
- Certificate of Consent (for signatures if you choose to participate)

You will be given a copy of the full Informed Consent Form

Part I: Information Sheet Informed consent

State of the art study on (contra)terrorism and extremism

Utrecht, {datum}

Dear Sir, Madam,

On behalf of the Dutch Ministry of Justice and Security, the Verwey-Jonker institute is currently making an inventory of the state-of-the-art of research on (counter)terrorism. This project is part of a larger undertaking focused on developing the Ministry's broader research focus in terms of radicalization, extremism and terrorism. Ultimately, this research agenda will also serve as a platform for increased collaboration between the Ministry's National Coordinator for Security and Counterterrorism (NCTV) and the research community.

As part of the inventory of the state-of-the-art, Verwey-Jonker has been asked to highlight the most pressing gaps and blind spots in the academic literature on terrorism-re-

lated subjects and to assess topics that are seen as the most pressing or important in the coming years. To do so effectively, we kindly request your time and expertise. The ultimate purpose of the study is to formulate a selection of research questions to be answered in a systemic literature study.

The study is divided into three parts. The first- and second-part focus on two questionnaires regarding the main themes. Duration of filling out these questionnaires will approximately be an hour. The third part is an expert meeting in The Hague. The meeting will take 4 hours in total, including lunch Your travel expenses and stay (when necessary) will be compensated.

1. We will not be sharing information about you to anyone outside of the research team. The information that we collect from this research project will be kept private. Any information about you will have a number on it instead of your name. Only the researchers will know what your number is, and we will lock that information up with a lock and key.
2. We will ask you and others in the group not to talk to people outside the group about what was said in the group. We will, in other words, ask each of you to keep what was said in the group confidential. You should know, however, that we cannot stop or prevent participants who were in the group from sharing things that should be confidential;
3. Nothing that you tell us today will be shared with anybody outside the research team, and nothing will be attributed to you by name. The knowledge that we get from this research will be shared with you and your community before it is made widely available to the public. Each participant will receive a summary of the results. There will also be small meetings in the community, and these will be announced.

Following the meetings, we will publish the results so that other interested people may learn from the research;

4. You do not have to take part in this research if you do not wish to do so and choosing to participate will not affect your job or job-related evaluations in any way. You may stop participating in the [discussion/interview] at any time that you wish without your job being affected. I will give you an opportunity at the end of the interview/discussion to review your remarks, and you can ask to modify or remove portions of those, if you do not agree with my notes or if I did not understand you correctly.

If you have any questions, you can ask them now or later. If you wish to ask questions later, you may contact: Dr. M.A.J. (Menno) Ezinga, Kromme Nieuwegracht 6, 3512 HG Utrecht, The Netherlands | +31(0)627287969, mezinga@verwey-jonker.nl.

If any questions or remarks remain regarding the procedure and your participation, you can contact Dr. F. de Meere, 030 – 2300799.

We thank you in advance for your participation and hope we have informed you sufficiently.

Sincerely,

Menno Ezinga

Part II: Certificate of Consent

I have been invited to participate in research about the state-of-the-art on (contra) terrorism and extremism.

I declare that:

- ☐ I have read the foregoing information on the research project *state-of-the-art on (contra) terrorism and extremism*, or it has been read to me. I have had the opportunity to ask questions about it and any questions I have asked, have been answered to my satisfaction. I consent voluntarily to be a participant in this study.

I also declare (optionally)

- ☐ That I can be reached for similar research in the future.
- ☐ My name can be mentioned in the participant register.

Print Name of Participant _____

Signature of Participant _____

Date _____

Day/month/year

Statement by the researcher/person taking consent

I have accurately read out the information sheet to the potential participant, and to the best of my ability made sure that the participant understands the actions that will be done:

I confirm that the participant was given an opportunity to ask questions about the study, and all the questions asked by the participant have been answered correctly and to the best of my ability. I confirm that the individual has not been coerced into giving consent, and the consent has been given freely and voluntarily.

A copy of this ICF has been provided to the participant.

Print Name of Researcher/person taking the consent

Signature of Researcher /person taking the consent

_____ Menno Ezinga _____

Date _____

Day/month/year

Questionnaire

This is first of two questionnaires that partly follow from a brief literature scan on the main themes of terrorism and extremism. The purpose of the literature scan was to extract the leading subthemes of terrorism and extremism as well as the popularity of those themes in period 2000 - 2018.

We would like to ask you to elaborate on your ideas of what is important to study, and to reflect on our overall results from our literature scan. Also, please tell us your ideas on the chances to study certain topics that comes in mind. Ultimately, our goal is to result in a number of research questions to suggest for a systematic literature review.

Filling out the questionnaire should take approximately 1 hour. There is no limit in answering. Please state your answers according to the numbers each question has been given.

Introduction

1. What is your field of expertise?
2. If applicable, to what extent relates this to the subjects of (counter)terrorism and extremism?

General

1. Which themes are important to study in relation to the field of (counter) terrorism and extremism?
2. Which book or article would you recommend to anyone to read in relation to the field of (counter)terrorism and extremism? Please explain why.
3. Which themes in your field are studied extensively, and why?
4. Which themes in your field seem to need more attention, and why?

Reflection on the results of the literature scan

In our scan we used several index criteria to help ourselves with the large amount of information that available. It is a scan, and therefore it is not comprising all knowledge. However, according to our citation analysis and number of hits we believe to have a reasonable view on the matter.

One of the criteria is a categorization in research type. We made the following categories:

Types of terrorism/extremism
Causes/indicators of terrorism/extremism
Rhetoric in research of terrorism/extremism ⁴
Actors within terrorism/extremism ⁵
Effects/consequences of terrorism/extremism
Tackling terrorism/extremism
Prevention of terrorism/extremism
History of terrorism/extremism
Miscellaneous (conceptualization and future thinking)

For **terrorism**, *causes of terrorism*, *actors within terrorism* and *effects/consequences* were the main categories to be found. For **extremism**, also *causes of extremism* contributed highly as a category for type of research conducted.

⁴ With rhetoric, we mean they this theme is used according to certain language, stereotypes and clichés.

⁵ With actors, we mean all entities (from person to organization to country) studied regarding the possible presence of terrorism and extremism.

As an expert in your field, we would like to ask this first:

1. Which category/categories is/are important in *your field*, and why?
2. Which category/categories is/are in your opinion studied extensively, and why?
3. Which category/categories is/are under researched in your opinion? Why?
4. Which category do you miss, and why?

According to our brief literature scan, there are several high cited subthemes on terrorism:

Terrorism	Extremism
Psychology	Dimensions of social psychology (e.g. confirmation bias and group dynamics)
Governmentality	Religion
Policy/politics	Political dimensions
Risk	Nation-oriented research
Mental health	Right wing
Radicalization	Violence
Counter terrorism	
Victims	

1. Which subtheme(s) is/are important in your field, and why? Please differentiate between terrorism and extremism if possible.
2. Which subtheme(s) is/are in your opinion studied extensively?
3. Which subtheme(s) is/are under researched in your opinion? Why?
4. Which subtheme(s) do you miss, and why?

According to our scan, other subthemes are lower cited. For instance:

Terrorism	Extremism
left/right wing	Gender/feminism
geography	victims
gender	Youth (ind. identity)
economic	Online activity
suicide	populism

1. Which lower cited subtheme is/are important in your field, and why?
2. Which lower cited subtheme(s) is/are in your opinion studied extensively?
3. Which lower cited subtheme(s) is/are under researched in your opinion? Why?
4. Which lower cited subtheme(s) do you miss, and why?

Final

1. What can you tell us about the “grey” literature in your field of expertise? Which themes are “popular”, and which are not?
2. What is your opinion regarding future directions of research on terrorism and extremism?
3. Do you have any further comments regarding the questions above?

End.

Bijlage 2 Survey 2

Principal researcher: Dr. M.A.J. Ezinga

Organization: Verwey-Jonker institute, on behalf of the Ministry of Justice and Security

Research: State of the art study on (contra) terrorism and extremism

Questionnaire 2

This is second of two questionnaires that partly follow from a brief literature scan on the main themes of terrorism and extremism. The purpose of the literature scan was to extract the leading subthemes of terrorism and extremism as well as the popularity of those themes in period 2000 - 2018.

We would like to ask you to elaborate further on your ideas of what is important to study, and to reflect on the results from our literature scan regarding counterterrorism. Also, please tell us your ideas on the chances to study certain topics that comes in mind. Please keep in mind that, ultimately, our goal is to result in a number of research questions to suggest for a systematic literature review.

Filling out the questionnaire should take approximately 1 hour. There is no limit in answering. Please state your answers according to the numbers each question has been given.

Reflection on the results from the first questionnaire

Earlier you filled out the first questionnaire, in which you reflected on your own ideas of topics that are important to study and on the topics that were extracted of the literature quick scan we conducted.

The following questions relate to the overall perspective you and your colleagues have on what is important to study.

Important Topics

The answers regarding the question what themes are important were comprehensive. The following main themes could be differentiated:

Terrorism/extremism

- Governmentality
 - Interaction between counterterrorism and terrorism
 - Conflict resolution
- Background and factors Terrorism
 - Context of terrorism
 - (Psychological) factors of terrorism
 - Attraction of terrorism to people
 - Attraction of radical groups to people
 - Important factors behind terrorism
- Geography
- Impact of terrorism
 - Victims
 - Society
- Reintegration of terrorists
- *The effect of prevention of terrorism and how it is measured*
 - Focus on radicalized persons not performing terrorist activities.
 - Studies on counter-productive counterterrorism
- The role of religion in performing terrorist activities

- Islamophobia in relation to radicalization
 - Perceived discrimination
 - The connection between race, racism and the role within counter-radicalization
- Gender studies/position of women
 - Influences of social media and politicians on public, regarding terrorist threat

And for specifically extremism

- Group dynamics
- Religion
- Non-extreme aspects of youth
- Gender
- Right wing extremism and populism
- Defining extremism when differentiated from radicalization
- Studying similarities between religious extremism and non-religious extremism

Also, you mentioned certain themes you missed

- Anthropological studies. Studies from a terrorist perspective
- The state as a perpetrator
- Human Rights
- Impact of Counterterrorism: Thinking about security policies
- Links between terrorism and organized crime
- Conversion

The themes mentioned above are in some cases still quite broad. In other cases, there is quite some overlap. Also, one could rank these themes in order of *scientific relevance*.

For the upcoming questions, please **choose two or three themes** you think you can elaborate on.

1. How would you rank your top three of these themes? Could you elaborate on these two/three themes in what the knowledge gap exactly comprises?
2. In your opinion, to what extent is your ranking congruent with the current (Dutch) policy views on the themes mentioned? Please explain.
3. In what way are your chosen themes challenging to study?
4. Assume you would receive a large grant to study (counter)terrorism or extremism. What would your focus be, keeping the ranked themes mentioned above in mind?

Regarding the methodology used in terrorism and extremism studies. The lack of using empirical data is an overall issue mentioned:

- Use of “primary” data
 - Use of perpetrator data
 - More evaluation studies
 - More inter-disciplinary research
1. In what way could there more “primary” data available for terrorism/extremism research?
 2. Which ethical considerations need to be made in relation to terrorism and extremism research?
 3. Which difficulties lay ahead?

Small reflection on the results of the literature scan: counterterrorism

In our scan we used several index criteria to help ourselves with the large amount of information that available. It is a scan, and therefore it is not comprising all knowledge. However, according to our citation analysis and number of hits we believe to have a reasonable view on the matter.

One of the criteria is a categorization in research type. We made the following categories:

Counterterrorism: Detection
Causes/indicators of having counter terrorism measures
Rhetoric in research of counter terrorism ⁶
Actors within counter terrorism ⁷
Effects/consequences of counter terrorism
Tackling counter terrorism
Prevention of terrorism/extremism
History of counter terrorism/extremism
Miscellaneous (conceptualization and future thinking)

Regarding counter terrorism:

1. Which category/categories is/are important in *your field*, and why?
2. Which category/categories is/are in your opinion studied extensively, and why?
3. Which category/categories is/are under researched in your opinion? Why?
4. Which category do you miss, and why?

6 With rhetoric, we mean they this theme is used according to certain language, stereotypes and clichés.

7 With actors, we mean all entities (from person to organization to country) studied regarding the possible presence of terrorism and extremism.

Final

1. What is your opinion regarding future directions of research on counter terrorism?

Thank you for completing this questionnaire.

Bijlage 3 Aanbevolen wetenschappelijke literatuur

- Baker-Beall, C., Heath-Kelly, C., & Jarvis, L. (Eds.). (2014). *Counter-radicalisation: Critical perspectives*. Routledge.
- Berger, J.M. (2018). *Extremism*. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press.
- Bjørge, T. (2016). *Preventing crime: A holistic approach*. Springer.
- De artikelen reeks van: “the staircase to terrorism” van Moghaddam, F.M.
- Gill, P. (2015). *Lone-actor terrorists: A behavioural analysis*. London, England: Routledge
- Gill, P. & Corner, E. (2017). There and back again: The study of mental disorder and terrorist involvement. *American Psychologist*, 72(3), 231-241. DOI: 10.1037/amp0000090.
- Horgan, J. G., & Horgan, J. (2004). *The psychology of terrorism*. Routledge.
- Horgan, J., & Braddock, K. (2010). Rehabilitating the terrorists? Challenges in assessing the effectiveness of de-radicalization programs. *Terrorism and Political Violence*, 22(2), 267-291.
- Koehler, D. (2016). *Understanding deradicalization: Methods, tools and programs for countering violent extremism*. Routledge.
- Kundnani, A. (2012). Radicalisation: the journey of a concept. *Race & Class*, 54(2), 3-25.
- Midlarsky, M. (2011). *Political Extremism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Monahan, J. (2012). The Individual Risk Assessment of Terrorism. *Psychology, Public Policy, and Law*, 18(2), 167-205. DOI:10.1037/a0025792.
- Monahan, J. (2017). *The individual risk assessment of terrorism: Recent developments*. In G. LaFree & J. Freilich (Eds.), *The handbook of the criminology of terrorism*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Reed, A., van Zuijdewijn, J. D. R., Bakker, E., & Brief, I. P. (2015). *Pathways of foreign fighters: Policy options and their (un) intended consequences*. International Center for Counterterrorism (The Hague), April. Accessed March 3, 2016.
- Romaniuk, S. N., Grice, F., Irrera, D., & Webb, S. (Eds.). (2017). *The Palgrave Handbook of Global Counterterrorism Policy*. Palgrave Macmillan UK.
- Saeed, T. (2016). *Islamophobia and securitization: Religion, ethnicity and the female voice*. Springer.
- Schmid, A. P. (2011). *The Routledge handbook of terrorism research*. London: Routledge.
- Schmid, A. P. (2020). *The Handbook of Terrorism Prevention and Preparedness*. Springer.
- Silke, A. (2018.). *The Routledge Handbook of Terrorism and Counterterrorism*. London: Routledge.
- Wilkinson, P. (1977). *Terrorism and the liberal state*. Halsted.

Colofon

Opdrachtgever	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC), Afdeling Extern Wetenschappelijke Betrekkingen (EWB) Ministerie van Justitie en Veiligheid
Auteurs	Dr. M. Ezinga M. Boelens, MSc
Met medewerking van	S. de Winter-Koçak, MSc D. Kalka, BSc
Begeleidingscommissie	Voorzitter: Prof. dr. J. van Stekelenburg (VU) Dr. M. Assink (UVA) Dr. E. Rodermond (NSCR) Dr. M.T. Croes (NCTV) Dr. J. Diehle (WODC)
Omslag Uitgave	Ontwerppartners, Breda Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-970-9

© WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2019.

Het Verwey-Jonker Instituut heeft in opdracht van het WODC de eerste fase van het onderzoek uitgevoerd naar de actuele stand van zaken van de kennis op het gebied van terrorisme, extremisme en contraterroreisme. De bevindingen uit dit rapport dienen als bouwstenen voor de volgende, tweede fase van het onderzoek. Aanleiding van het onderzoek was de wens van de NCTV om op een drietal terreinen, crisisbeheersing, cybersecurity en terrorisme, extremisme en contraterroreisme, in twee verschillende fasen onderzoek te laten uitvoeren. De NCTV wil een omvattend overzicht krijgen over de laatste stand van zaken op deze terreinen. Met deze onderzoeken wordt beoogd een basis te leggen voor een intensievere samenwerking tussen de NCTV en de wetenschap.

Dit onderzoek heeft aan de hand van een literatuurscan, twee surveys, een expertmeeting en twee individuele gesprekken met experts gekeken naar welke onderwerpen op het gebied van terrorisme, extremisme en contraterroreisme spelen binnen het wetenschappelijk onderzoeksveld, de onderbelichte onderwerpen die wellicht meer aandacht verdienen, alsmede welke onderzoeksvragen naar voren komen die in fase twee door middel van literatuuronderzoek beantwoord kunnen worden.